

حرم شناسے

ویژہ اساتید

اسماعیل فرخ معینی

معاونت اداری و پشتیبانی

ادارہ آموزش حرم مطہر رضوی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حرم شناسی ویژه اساتید

نویسنده: اسماعیل فرخ معینی

ویراستار: مسعود حامد

طراح جلد: فهیمه ناجی

صفحه آرا: فهیمه ناجی

قطع: رقعی / ۷۰ صفحه

کلیه حقوق این اثر متعلق به اداره آموزش حرم مطهر رضوی است.

حرم شناسی ویژه اساتید

نویسنده:

اسماعیل فرخ معینی

پیشگفتار

آستان قدس رضوی، گسترش فرهنگ اسلامی و کسب معنویات هموطنان گرامی را اصلی‌ترین وظیفه خود می‌داند و همین اصل باعث توسعه حرم مطهر رضوی و ایجاد مجموعه‌های گوناگون در این فضای روحانی شده است.

حضور سالانه بیش از ۲۵ میلیون زائر در حرم مطهر امام رضا(ع) علاوه بر لزوم گسترش فضاها، زیارتی، فرهنگی، خدماتی و اطلاع‌رسانی، افزایش آگاهی عمومی را طلب می‌کند و آشنایی خادمین از حرم و حرم‌شناسی از ضروریاتی است که تولیت معزز آستان قدس رضوی در این راستا بیان فرموده‌اند: «به روز شدن اطلاعات خدام نسبت به حرم مطهر رضوی و حرم‌شناسی، یکی از ضروریاتی است که همه خدمتگزاران باید به آن توجه کنند.» لذا با عنایت به اهمیت این مهم، همه خادمین عزیز می‌بایست با هدف خدمتگزاری بیشتر و دقیق‌تر به زائرین گرامی، در صدد یادگیری کامل آن برآیند و به طور مستمر، اطلاعات خود را به روزرسانی نمایند.

مقام معظم رهبری در حکم انتصاب تولیت محترم آستان قدس، می‌فرمایند: «خدمتگزاری آستان قدس رضوی، افتخار معنوی بزرگ و زمینه بهره‌مندی از روحانیت آن خورشید فروزان و تقرب به ساحت ولایت آن مهر درخشان است. این فرصت کم نظیر را مغتنم بشمارید و همه توش و توان خود را مصروف آن سازید و سرمایه‌های معنوی را که بحمدالله از آن برخوردارید، در پرتو آن افزایش دهید.»

مطالبی که در ادامه می‌آید، در راستای دستیابی به این رسالت مهم و

رفع نیازهای ضروری خادمان و زائران گرامی در حوزه‌های مختلف فرهنگی، خدماتی و نیز برای پاسخگویی به سؤالات آنان و همچنین استفاده اساتید محترم حرم‌شناسی، بیان شده است.

نوید سرو آزاد
رئیس اداره آموزش حرم مطهر رضوی
اسفندماه ۱۴۰۲

۱۱	بخش اول: امام شناسی
۱۱	معرفی مختصر امام (ع)
۱۵	سیر تاریخی شکل گیری حرم مطهر رضوی
۲۱	بخش دوم: حرم شناسی
۲۱	مفاهیم اولیه اماکن متبرکه
۲۳	اسامی رواق های زیر سطحی
۲۶	ضریح های قبلی
۳۰	ماجرای شاعری شاه عباس و پاسخ شیخ بهایی (ره)
۳۲	جهت شناسی اماکن متبرکه
۳۳	مقبره پیر پالاندوز
۳۷	بست شیخ حرّ عاملی
۳۹	صحن مقدس آزادی
۴۰	صحن مقدس بعثت
۴۱	صحن مقدس کوثر
۴۲	صحن مقدس پیامبر اعظم (ص)
۴۶	صحن مقدس قدس
۴۷	مسجد جامع گوهرشاد
۵۱	بست شیخ بهایی
۵۲	صحن مقدس جمهوری اسلامی
۵۴	صحن مقدس غدیر
۵۶	بست شیخ طوسی
۵۷	دور برگردان خیابان آیت الله شیرازی (ره)
۵۸	صحن مقدس انقلاب اسلامی

۵۹	آثار وقفی ماندگار
۶۴	بست شیخ طبرسی
۶۶	صحن مقدس امام حسن مجتبی (ع)
۶۷	مراحل ارتقاء خادمان
۶۸	سایر مراسم
۶۸	سایر مناسبت‌ها

بخش اول

امام شناسی

معرفی مختصر امام(ع)

نام مبارک: علی(سومین علی: ۱- علی بن ابیطالب(ع) ۲- علی بن الحسین
زین العابدین(ع) ۳- علی بن موسی الرضا(ع))
القاب: رضا، صابر، صادق، رضی، وفی، زکی، ولی، عالم آل محمد(ص)، رئوف
(لقب، یعنی اسم یا صفتی که دلالت بر مدح یا ذم کند که بعد از اسم
نخستین می آید و فرد دارای آن صفت می باشد)

مشهورترین لقب: رضا

کُنیه: ابوالحسن

(کُنیه: در فرهنگ عرب برای انتخاب کنیه افراد، گاهی از نام فرزند آن
شخص استفاده می شود که معمولاً نام فرزند بزرگتر به کلمه «اب» یا «ام»
اضافه می شود. گاهی هم بدون توجه به نام فرزند است مثل ابوتراب به جهت
خاکی بودن سبک زندگی امام علی(ع).)

(چون کُنیه امام کاظم(ع) هم ابوالحسن بود، در منابع شیعی امام رضا(ع)، به
ابوالحسن ثانی یاد شده است).

محل تولد: مدینه

تاریخ ولادت: ۱۱ / ۱۱ / ۱۴۸ (۱۱ ذی القعدة ۱۴۸) هجری قمری

نام پدر: امام موسی بن جعفر (ع)

نام مادر: تکتُم، نجمه، خیزران. بعد از ولادت امام رضا(ع)، امام کاظم(ع) نام طاهره را برای او برگزیدند. وی از اهالی نوبه واقع در شمال آفریقا بود. آرامگاه ایشان در مدینه منوره و در قبرستان متروکه ای در محلی بنام مَشرَبَة ام ابراهیم (منطقه شیعه نشینان)، واقع شده است.

نام همسر امام رضا(ع): سبیکه، ریحانه.

تاریخ به امامت رسیدن: ۲۵ رجب سال ۱۸۳ ه. ق

سن امام(ع) در زمان به امامت رسیدن: ۳۵ سال (۱۸۳=۳۵+۱۴۸)

مسیر حرکت اجباری امام(ع): آغاز حرکت، اواخر سال ۲۰۰ ه. ق از مدینه - بصره - سوق الاهواز (خوزستان امروز، منزل علی بن مهزیار) - فارس - کویر - خورآسان - مرو

سال ورود به خاک ایران: اوایل سال ۲۰۱ ه. ق

مدت امامت: ۲۰ سال (۱۰ سال در زمان هارون + ۵ سال در زمان امین + ۵ سال در زمان مأمون لعنه الله علیهم اجمعین)

تاریخ شهادت: آخر صفر سال ۲۰۳ ه. ق، در سن ۵۵ سالگی (بر اثر اجرای نقشه شوم مأمون علیه العنه).

مدفن امام(ع): درباغ حکومتی حمید بن قحطبه (والی و حاکم خراسان) و در داخل بنای هارونی واقع در روستای سناباد که بعداً، مشهدالرضا نام گرفت. (۱۰ سال قبل شهادت امام(ع)، اولین نفر مدفون در این بنا، هارون علیه العنه بود)

محل شهادت: مشهدالرضا(ع)

نام قدیم مشهدالرضا(ع): قریه سناباد

حدیث قدسی سلسله الذهب: یکی از مهمترین وقایعی بود که در مسیر

حرکت اجباری امام(ع) و در نیشابور رخ داد.

متن حدیث قدسی:

«كَلِمَةُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي، فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي، وَأَنَا مِنْ شُرُوطِهَا»

خداوند متعال در این حدیث قدسی، شرط قبول توحید و رهایی از عذاب الهی را، پذیرش ولایت و امامت اعلام فرمودند.

پیامبر اکرم(ص) لقب «بِضْعَةٍ مَتْنِي» (پاره تنم) را به دو نفر خطاب کردند: به حضرت فاطمه(س) و به حضرت رضا(ع).

کرامات امام(ع): کرامات امام رضا(ع) زیاد هستند از جمله، نماز باران در خشکسالی، احتجاجات و مناظرات با سران ادیان و عاجز شدن آنان، شفای بیماران، رواکردن حاجات، علم امام(ع) به زبان‌های مختلف و حتی آشنایی ایشان به زبان پرندگان و حیوانات، بخشی از کرامات امام رضا(ع) به شمار می‌رود.

علت احضار امام رضا(ع) به مرو و تحمیل ولایتعهدی حکومت عباسی توسط مأمون علیه العنه(سال ۲۰۰ ه.ق):

۱- موقعیت و محبوبیت روزافزون امام رضا(ع) در مدینه، باعث هراس مأمون از این جایگاه شده بود.

۲- از نظر اقتصادی، اوضاع نابسامان و فقر و تنگدستی در میان جامعه اسلامی حاکم بود که این اوضاع، جایگاه مأمون را متزلزل کرده بود و مأمون قصد داشت با این کار، مردم را آرام و جایگاه خود را تحکیم ببخشد.

۳- کنترل خطر قیام‌هایی که از سوی علویان و یاران ائمه(ع) احساس می‌کرد.

بنابراین با توجه به دلایل فوق‌الذکر، مأمون پس از ارسال دعوتنامه‌های متعدد و نپذیرفتن امام(ع)، چند نفر را به مدینه فرستاد که امام(ع) را به مرو بیاورند تا بتواند در دربار و زیر نظر خود، امام(ع) را محصور و کنترل کند و در صورت مخالفت، امام(ع) را به قتل برسانند. امام(ع) با اطلاع از نیت شوم مأمون، بخاطر

حفظ اسلام و مسلمین و جلوگیری از جنگ و کشتار شیعیان، این احضار تحمیلی و اجباری را قبول کردند اما بخاطر اینکه به مردم مخالفت خود را اعلام کنند خانواده را با خود همراه نکردند و فرمودند برای من برگشتی نیست و در غربت از دنیا خواهم رفت. بعد رفتند بر مزار جدشان پیامبر اکرم (ص) گریه کردند و چندین بار وداع فرمودند. پس از رفتن به مرو، مأمون ولیعهدی را به ایشان تحمیل کرد و امام (ع) با اکراه و با قید شرایطی از قبیل عدم دخالت امام (ع) در هیچیک از شئون حکومت و تنها در حد مشاوره، پذیرفتند.

علت به شهادت رساندن امام (ع) توسط مأمون علیه العنه:

۱- محبوبیت بیش از حد امام (ع) نزد مردم و شیعیان حتی بعضی از درباریان و هراس مأمون.

۲- اذعان مردم و مأمون و رؤسا و بزرگان سایر ادیان در مجالس مناظره به درک و فهم الهی امام (ع) و برتری ایشان نسبت به همگان حتی مأمون.

۳- عصبانیت حزب مخالف مأمون که می خواستند او را از خلافت عزل و با عموی او ابراهیم بن مهدی بیعت کنند تا حکومت به دست علویان نیفتد. بنا بر برخی منابع تاریخی، در پی آشوب‌های خراسان و آرام نشدن منطقه، هارون علیه العنه برای خنثی کردن قیام و شورش خراسانی‌ها، خود شخصاً از بغداد به خراسان آمد و شورش را خوابانید و بعد از مدتی بیمار و در همانجا و در سن ۴۵ سالگی به درک واصل شد.

مرکز حکومت	نام خلیفه عباسی	تولد	سال به خلافت رسیدن	مرگ	مدت خلافت	محل دفن
بغداد	هارون	۱۴۸-ری	۱۷۰	۱۹۳	۲۳	سناباد مشهد
بغداد	امین	۱۷۰	۱۹۳	۱۹۸	۵	باغ مونسه کشمیر پاکستان
مرو	مامون	۱۷۰	۱۹۸	۲۱۸	۲۰	طرسوس ترکیه مرز سوریه

اکنون، مرو در کشور ترکمنستان فعلی واقع شده است. امین ۶ ماه از مأمون بزرگتر و نام مادرش زییده بود که بدستور مأمون پس از اسارت، به قتل رسید و مادر مأمون کنیزی زشت روی دربار بنام مراجل بود.

سیر تاریخی شکل گیری حرم مطهر رضوی

سال ۲۰۰ ه.ق: در اواخر سال (۱۶ صفر)، حرکت اجباری امام(ع) از مدینه به سمت مرو - اوایل سال ۲۰۱ ه.ق ورود امام رضاع) به خاک ایران در مسیر رفتن از مدینه به مرو.

سال ۲۰۳ ه.ق: آخر صفر، شهادت امام رضاع) در سن ۵۵ سالگی پیکر مبارک در باغ حکومتی حاکم و والی خراسان (حمیدبن قحطبه) به خاک سپرده شده و تغییر نام بنای منفور هارونی به بقعه مبارکه و روضه منوره (هسته مرکزی حرم مطهر). که به آنجا آرگ (پادگان) حکومتی هم می گفتند.

سال ۴۲۵ ه.ق: ساخت بنای مسجد بالای سر توسط ابوالحسن عراقی معروف به دبیر، از رجال دوره غزنویان بعنوان دومین مکان بعد از روضه منوره که در ضلع غربی آن قرار دارد.

سال ۵۰۰ ه.ق: تقدیم اولین صندوقچه چوبی اعلا با روکش نقره از سوی انوشیروان زردشتی اصفهانی در زمان سلطان سنجر و نصب بر روی مزار (که مریضی صعب العلاج برص (پیشی) داشت و به امام رضاع) متوسل شد و پس از شفا یافتن، مسلمان شد).

قرن ۶ ه.ق: در اوایل قرن ۶ احداث گنبد طلا توسط شرف الدین ابوطاهر قمی، وزیر سلطان سنجر سلجوقی.

سال ۸۲۱ ه.ق: ساخت مسجد جامع گوهرشاد با ۴ ایوان و ۷ شبستان به دستور گوهرشاد بیگم، همسر شاهرخ میزای تیموری با معماری قوام الدین زین الدین شیرازی و خطاطی و طراحی فاخر فرزند هنرمند بانو گوهرشاد،

بایسنغر میرزا:

سال ۸۲۳ ه.ق: ساخت بنای مدرسه پریزاد در عهد تیموریان توسط بانو پریزاد، ندیمه بانو گوهرشاد و نوه خواجه ربیع، در شمال غربی مسجد گوهرشاد در ۲ طبقه و ۴ ایوان و ۲۲ حجره.

سال ۸۴۳ ه.ق: احداث بنای مدرسه دو در (به دارالقرآن نیز معروف است) توسط امیریوسف خواجه بهادر ملقب به غیاث الدین از امرای خراسان (دوره تیموری) در ۲ طبقه و ۳۲ حجره. (مدفن ایشان زیر گنبد جنوبی)

سال ۸۷۲ ه.ق: ساخت ایوان طلا در ضلع جنوبی صحن انقلاب توسط امیر علی شیر نوایی (وزیر سلطان حسین بایقرا، آخرین شاه تیموری) معروف به ایوان نادری است. چون در سال ۱۱۴۸ ه.ق و در زمان نادرشاه این ایوان با خشت های طلا، طلاکاری شده است.

سال ۸۷۵ ه.ق: ساخت صحن انقلاب در دوران سلطان حسین بایقرا به همت امیر علی شیر نوایی

قرن ۹ و ۱۰ ه.ق: شروع آیین نقاره نوازی در حرم مطهر.
قرن ۱۰ ه.ق: طلاکاری گنبد برای نخستین بار در سال ۹۳۲ ه.ق بدستور شاه طهماسب صفوی.

سال ۹۵۷ ه.ق: ساخت ضریح اول چوبی با تزئینات طلا و نقره در عهد شاه طهماسب صفوی.

سال ۹۹۷ ه.ق: تاراج نفایس حریم قدس و طلاهای گنبد در پی فتنه ازبکها توسط عبدالؤمن خان ازبک.

سال ۱۰۱۰ ه.ق: احداث رواق حاتم خانی توسط حاتم بیگ اردوبادی از وزاری عصر صفویه.

سال ۱۰۱۶ ه.ق: مرمت و تزیین مجدد گنبد با خشت های طلا از سال ۱۰۱۰ تا ۱۰۱۶ توسط شاه عباس صفوی طی سفری پیاده از اصفهان به

مشهد

سال ۱۰۲۱ ه.ق: احداث رواق الله وردیخان با پوششی مسی توسط الله وردیخان از رجال عهد صفویه.

سال ۱۰۲۲ ه.ق: ساخت صندوقچه دوم از چوب فوقل با روکش طلا معروف به صندوق عباسی و نصب بر روی مزار.

سال ۱۰۳۱ ه.ق: احداث رواق دارالضیافه توسط میرزا شفیع قزوینی به هزینه یک تاجر قزوینی که دارای ۲ صفا است.

سال ۱۰۵۹ ه.ق: ساخت ایوان شمالی (عباسی) و ایوان شرقی (نقاره خانه) و ایوان غربی (ساعت) توسط شاه عباس اول.

سال ۱۰۷۲ ه.ق: احداث رواق توحید خانه توسط مفسر نامدار شیعه ملا محسن فیض کاشانی که در ضلع شمالی آن، پنجره فولاد معروف قرار دارد.

سال ۱۰۸۶ ه.ق: بازسازی و مرمت گنبد پس از زلزله سال ۱۰۸۴ توسط شاه سلیمان صفوی.

سال ۱۱۴۵ ه.ق: بدستور نادرشاه افشار، سنگابی از سنگ مرمر که از جنگ هرات به غنیمت گرفته بود، در وسط صحن به گنجایش ۳ کر نصب گردید.

سال ۱۱۴۸ ه.ق: در عهد نادرشاه طلا کاری ایوان جنوبی (نادری) صحن عتیق.

سال ۱۱۶۰ ه.ق: ساخت ضریح نگین نشان (ضریح دوم) در زمان شاهرخ میرزا افشار (نوه نادر شاه افشار) وقف به نصب شد که پس از سالهای متمادی و تا سال ۱۳۷۹ ش در داخل ضریح چهارم قرار داشت و سپس به سرداب منتقل گردید. ضریح مُلَمَّع، مُرَّصَع و ضریح شاهرخ شاهی هم گفته می شد. سال ۱۲۲۳ ه.ق: نصب ضریح سوم فولادی تقدیمی فتحعلی شاه قاجار با سقف شیروانی چوبی.

سال ۱۲۳۳ ه.ق: ساخت صحن آزادی (دومین صحن) در زمان فتحعلی شاه قاجار و کاشی کاری آن در زمان محمد شاه قاجار.

سال ۱۲۴۳ ه.ق: ساخت و وقف منبر چوبی (چوب گردو و گلابی بدون میخ و فلز) موسوم به منبر امام زمان (عج) توسط استاد محمد نجار خراسانی در عهد فتحعلی شاه قاجار، دارای ۱۴ پله به نیت ۱۴ معصوم (ع).

سال ۱۲۵۱ ه.ق: احداث رواق دارالسعادة توسط الله یارخان آصف الدوله در عهد قاجار.

سال ۱۲۶۴ ه.ق: طغیان محمد حسن خان سالار (پسر اللهیار خان آصف الدوله دولوی قاجار والی خراسان) به تحریک پدرش که دایی محمدشاه بود علیه محمدشاه قیام و به طلا و نقره های ضریح سوم، دستبرد زد و درب مرصع فتحعلی شاهی را نیز از ضریح جدا نمود و به نام خود سکه زد.

سال ۱۲۶۸ ه.ق: تعمیرات ضریح سوم و درب آن در زمان ناصرالدین شاه قاجار انجام و درب ضریح در سال ۱۲۷۰ نصب گردید.

سال ۱۲۹۱ ش: به توپ بستن گنبد طلا و مسجد گوهرشاد از سوی قوای روسی تزار، که در زمان پهلوی مرمت شد.

سال ۱۳۱۱ ش: ساخت صندوقچه سوم از سنگ مرمر شاندیز سبز لیمویی توسط حاج حسین حجارباشی زنجان.

سال ۱۳۲۴ ش: احداث صحن موزه که در اواخر سال ۱۳۸۱ سرپوشیده و بنام رواق امام خمینی (ره) تغییر کاربردی داده شد.

سال ۱۳۳۸ ش: ساخت و نصب ضریح چهارم به نام شیر و شکر معروف به طلا و نقره با وزن ۷ تن، توسط استاد سید ابوالحسن حافظیان.

سال ۱۳۵۳ ش: ساخت صحن جدید (رواق امام خمینی (ره) فعلی) پس از برچیده شدن ساختمان موزه و خزانه و کتابخانه.

سال ۱۳۵۸ ش: تعویض خشت های قدیمی گنبد طلا و نصب خشت هایی از ورقه های مسی با روکش طلا و با ضخامت ۴ برابر قبل با روش الکترولیت (در آب یونیده می شود به خاطر استحکام بیشتر و جلوگیری از رسوبات و حفظ براقیت).

سال ۱۳۶۶ ش : نصب پنجره فولاد صحن جمهوری اسلامی.

سال ۱۳۶۸ ش : ساخت صحن جمهوری اسلامی.

سال ۱۳۷۳ ش : احداث صحن قدس.

سال ۱۳۷۳ ش : حادثه دلخراش بمب گذاری منافقین کوردل در کنار ضریح مطهر (۳۰ خرداد روز عاشورا) و به شهادت رسیدن ۲۷ تن از زائران.

سال ۱۳۷۹ ش : نصب ضریح پنجم به نام سیمین و زرین توسط استاد محمود فرشچیان و همزمان نصب صندوقچه چهارم (سنگ مزار فعلی) مصادف با عید سعید قربان با حضور مقام معظم رهبری.

سال ۱۳۸۱ ش : در اواخر سال صحن معروف به موزه ، سرپوشیده و بنام رواق امام خمینی (ره) احداث و افتتاح شد.

سال ۱۳۸۱ ش : احداث صحن پیامبر اعظم (ص) با ۶ مناره و ۳ ایوان.

سال ۱۳۹۵ ش : نصب پنجره فولاد مسجد جامع گوهرشاد.

بخش دوم

حرم‌شناسی

مفاهیم اولیه اماکن متبرکه

رواق: فضای عبادی، مسقف، دارای کتیبه بر روی دیوارها و یا آئینه‌کاری به رواق، پیش‌خانه یا مقدم خانه هم می‌گفتند. (تعداد رواق‌ها در حال حاضر: ۳۴ رواق).

اسامی رواق‌های روسطحی: (۲۸ رواق)

- دارالولایه
- دارالاخلاص
- توحید‌خانه (اشعار صلوات ۱۴ معصوم (ع) خواجه نصیر اطراف دیوارها درج شده است)
- دارالشرف (در قدیم راهروی سقاخانه بوده است)
- دارالشکر (از دارالشرف به دارالشکر، درب خیامی وجود دارد - مدفن آیت‌الله طوسی «ره» و آیت‌الله سید محمد هادی میلانی «ره» - در قدیم به قرآن‌خانه معروف بود)
- دارالفیض (مدفن پدر مقام معظم رهبری، آسید جواد خامنه‌ای «ره» - در قدیم به مسجد ریاض یا مسجد زنانه شناخته می‌شد)

- ❁ الله‌وردی خان (بی نظیرترین رواق از نظر تزئین است که قبلاً به آن مهمانخانه می گفتند)
- ❁ حاتم‌خانی (پایین پای مبارک با درب طلا)
- ❁ دارالضیافه
- ❁ دارالسعاده
- ❁ نجمه خاتون (دارالحکمه قدیم)
- ❁ دارالسُرور
- ❁ دارالذکر (قدیم مدرسهٔ علینقی میرزا و روباز بود)
- ❁ دارالعزه (در قدیم کشیک خانه خادمان بوده است)
- ❁ دارالسلام (توسط بانو پریزاد ساخته و تکمیل می شود- مدفن شهید سید عبدالکریم هاشمی نژاد)
- ❁ دارالحفاظ (روبروی ضریح مطهر با درب طلا)
- ❁ دارالسیاده (روی درب ورودی به دارالحفاظ ، وقایع زلزله و بازسازی سال ۱۰۸۶ نوشته شده است که عین آن در ۴ ترنج روی گنبد است)
- ❁ دارالزهد
- ❁ شیخ بهایی (ره) (محمد بهاءالدین عاملی معروف به شیخ ذوالفنون)
- ❁ دارالعباده
- ❁ امام خمینی (ره)
- ❁ دارالهدایه
- ❁ دارالرحمه (با معماری به سبک شبستان های گوهرشاد)
- ❁ دِعْبِلْ خُزاعی (شب شعر شاعران آئینی)
- ❁ دارالنور
- ❁ دارالکرامه
- ❁ کودک (کوثر قدیم)
- ❁ غدیر.

در حال حاضر، رواق کتاب هم در صحن قدس دائر می‌باشد. رواق امیرالمؤمنین (ع) نیز در ضلع جنوبی صحن جمهوری اسلامی در حال احداث می‌باشد که در سال ۱۴۰۵ شمسی به بهره برداری می‌رسد. راهروی خالصی: این راهرو بین رواق دارالولایه و دارالسیاده قرار دارد که آیت الله خالصی (ره) در اینجا مدفون هستند و بعد هم آیت الله کوهستانی (ره) مدفون شدند.

مدارس کنونی: ۱- دارالقرآن (مدرسه دو در) ۲- مدرسه پریزاد (بانو پریزاد ندیمه بانو گوهرشاد و از نوادگان خواجه ربیع است. وی این مدرسه را بنا کرد که اکنون محل برگزاری حلقه های معرفت و رفع شبهات اعتقادی می‌باشد).

اسامی رواق‌های زیرسطحی: (۶ تا)

- دارالحجه (عج) ❁
- شیخ طوسی (ره) ❁
- شیخ حر عاملی (ره) ❁
- حضرت معصومه (س) (دارالاجابه قدیم که در طبقه زیرین دارالولایه قرار دارد) ❁
- حضرت زهرا (س) ❁
- دارالمرحمه. ❁

صحن: فضای عبادی، غیر مسقف (رو باز)، دارای کتیبه بر روی دیوارها تعداد صحن‌ها در حال حاضر: ۱۰ تا شامل: صحن‌های انقلاب، آزادی، کوثر، پیامبر اعظم (عج)، غدیر، جمهوری اسلامی، امام حسن مجتبی (ع)، بعثت، گوهرشاد، قدس

بست: فضای غیر مسقف (رو باز)، بدون کتیبه، محل عبور و مرور زائرین (ورود به حرم و خروج از حرم). بست، گذرگاهی است که خارج حرم را به داخل

حرم وصل می‌کند. بست، همانطور که از معنی کلمه مشهود است، مفصلی است برای بستن درهای حرم مطهر و محافظت از حرم در مواقع خطر.

تعداد بست‌ها در حال حاضر: ۹ تا

شیخ حر عاملی امام هادی (ع)

نواب صفوی امام کاظم (ع)

شیخ بهایی امام جواد (ع)

شیخ طوسی امام رضا (ع)

شیخ طبرسی

گلدسته (مناره): جمعا ۱۲ گلدسته در حرم وجود دارد:

۲ تا در مسجد جامع گوهرشاد ۲ تا در صحن انقلاب اسلامی
۲ تا در صحن جمهوری اسلامی ۶ تا در صحن پیامبر اعظم (ص).

منارهٔ طلا کنار گنبد، قدیمی‌ترین مناره است که ۱۰۰۰ سال قدمت دارد. **عصای نقره:** فلسفهٔ نظامی دربانان یساولباشی است. یساول یا یساور به سواری می‌گویند که ملازم امرا و رجال بزرگ است. بعبارت دیگر جلودار، پیش قراول و مأمور تشریفات درباری گفته می‌شود و نشانهٔ شکوه و عظمت آستان مقدس رضوی و تکریم زائران است.

در ورودی‌های صحن انقلاب اسلامی از عصای نقره استفاده می‌شود که بعنوان دربانان و نگهبانان به روش قدیم و در محل ورودی اصلی به بارگاه حضرت (زیر ایوان نقاره‌خانه - زیر ایوان ساعت - زیر ایوان عباسی) و همچنین در ورودی صحن آزادی نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد.

مساحت کل حرم مطهر: مساحت حرم مطهر قبل از انقلاب ۱۲۰،۰۰۰ متر مربع (۱۲ هکتار) بوده است که بعد از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی، تاکنون به ۱،۰۰۰،۰۰۰ متر مربع (یکصد هکتار) گسترش و توسعه یافته است.

روضه منوره: روضه = باغ، بوستان منوره = نورانی، درخشنده، روضه
منوره = باغ درخشنده

روضه رضوان = باغ بهشت

بنای روضه منوره، قدری با قبله زاویه دارد چون در راستای قبله بنا نشده است اما از بنای روضه منوره به سمت مسجد گوه‌رشد، این زاویه اصلاح و پس از آن اماکن دیگر نیز در راستای قبله بنا شده‌اند.

روضه منوره نسبت به فضاها و رواق‌های مجاور خود، ارتفاع کمتری دارد.
بقعه: یعنی بنا و ساختمانی که مدفن امامان معصوم (ع) یا امام زادگان (ع) و یا مشاهیر دینی است.

بقعه مبارکه: بنای چهار دیواری مسقفی که اطراف ضریح مطهر است و امام (ع) در آنجا مدفون هستند.

قبلا بنای هارونیه (چهار طاق) نام داشت و منفور بود ولی از زمان تدفین امام (ع)، بقعه مبارکه نام گرفت و به جهت وجود نازنین امام (ع) تقدس یافت و مورد توجه شیعیان قرار گرفت.

قبه: پوشش داخلی سقف را می‌گویند. به اولین سقفی که بالای ضریح مطهر قرار گرفته و از داخل قابل دیدن است، قبه گفته می‌شود.

ضریح: صندوق (اتاق یا اتاقک مشبک چوبی یا فلزی)

ضریح کنونی: اکنون ضریح پنجم که به سیمین و زرین، ضریح نور، ضریح آفتاب هم معروف است از اسفند سال ۱۳۷۹ توسط استاد فرشچیان طراحی و نصب شده است. وزن آن ۱۲ تن با طول و عرض ۳/۳۷ در ۴/۷۸ و ارتفاع ۳/۹۶ متر می‌باشد. این ضریح دارای ۲ در است یکی از طرف پایین پای مبارک و یکی از پیش روی مبارک که به داخل ضریح راه دارد.

در دو نوار فوقانی خارجی ضریح مطهر، سوره های مبارک یس و دهر به

خط ثلث مزین شده است. ضریح ۱۴ محرابه دارد بنام ۱۴ معصوم (ع) که نام مبارکشان روی هر محرابه نوشته شده است. نزدیکترین محل به پیکر مطهر امام (ع)، ضریح اصلی بالا است که حدود ۶ تا ۸ متر است بعبارتی دیگر ۶ متر تا کف سرداب اولیه و ۲ متر در عمق کف سرداب می‌باشد و در حال حاضر، ارتفاع حدودی سرداب ۳ متر است. (فاصله پنجره فولادِ صحن انقلاب تا ضریح مطهر ۱۸ متر و ۶۰ سانت = فاصله پنجره دارالحجه تا ضریح سردابی ۲۲ متر - فاصله پنجره رواق حضرت معصومه (س) تا ضریح سردابی ۲۱ متر و نیم می‌باشد).

ضریح‌های قبلی:

ضریح اول: چوبی و با تزئینات طلا و نقره در سال ۹۵۷ ه. ق در عهد شاه طهماسب صفوی ساخته و نصب شد. درب مرصع آن بالای دیوار غربی روضه منوره قرار دارد.

ضریح دوم: ضریح نگین نشان نادری (مرصع یا ملمع) یا ضریح شاهرخ شاهی، همان ضریح وقف نصب در محل توسط بهادرخان (شاهرخ میرزا نوه نادر شاه افشار) است که اکنون به سرداب منتقل شده است.

ضریح سوم: فولادی جوهری و مربوط به دوره صفوی است که در دوره قاجار، تزئیناتی به آن اضافه شده است.

ضریح چهارم: معروف است به ضریح شیر و شکر و در اصطلاح یعنی جائیکه اصل طلا در کنار اصل نقره بکار رفته باشد. در این ضریح، شمش طلا روی شمش نقره کار شده و نوشته شده است. این ضریح ۷ تن وزن دارد که توسط مرحوم استاد سید ابوالحسن حافظیان ساخته و در سال ۱۳۳۸ ه. ش نصب شد. **سرداب مطهر:** سرداب، به اتاق‌هایی در زیر سطح زمین مانند قبرستان وادی‌السلام در نجف اشرف گفته می‌شود. دسترسی به سرداب مطهر از رواق

حضرت معصومه (س) (دارالاجابه قدیم) می‌باشد که پس از ورود از درب پنجره نقره و عبور از درب سنگی و طی کردن مسیر دالان، در نزدیک ضریح سردابی، ۸ پله بالا می‌رود. ضریح نگین نشان (مرصع یا ملمع) در حال حاضر در سرداب مطهر است که در سال ۱۱۶۰ ه.ق ساخته شده و توسط بهادرخان (شاهرخ میرزا نوۀ نادر شاه افشار) وقف در محل شده است. فاصله از پنجرۀ نقره‌ای رواق حضرت معصومه (س) تا ضریح سردابی ۲۱ متر و نیم است.

نحوۀ انتقال ضریح وقفی به سرداب مطهر: با مطالعه و محاسبۀ دقیق، ابتدا دور ضریح بالا علامت گذاری و در چهار طرف ضریح بالا، برای نشانه‌گذاری و تعیین مرز خاکبرداری و جلوگیری از تعرض بیشتر، میل‌های بلند چند متری بصورت عمودی بر زمین کوبیده شد تا خاک‌های بکر زیر ضریح بالا، دست نخورد و پس از خاکبرداری اطراف ضریح تا محدوده میل‌های کوبیده شده، دور ضریح، قالب‌بندی و بتن‌ریزی شد. بطوری که چهار دیوار بتنی بصورت یک مستطیل در ابعاد ضریح بالا، در زیر آن ایجاد گردید. سپس ضریح وقفی، بصورت کشویی از بالا به داخل سرداب منتقل شد. طوری که دیوارهای مستطیل بتنی، داخل ضریح سرداب قرار گرفت و یک مسیر حدود یک متری در اطراف ضریح سرداب، برای رفت و آمد باز شد. بعبارت دیگر داخل ضریح سرداب، فضای خالی وجود ندارد. چون به خاک بکر آن دست نخورده و بصورت یک مکعب مستطیل توپر است.

گنبد: به پوشش دوم و خارجی سقف که در بالای سقف اول قرار گرفته است، گنبد یا همان خود یا کلاه خود گفته می‌شود که در واقع، محافظ سقف اول است. گنبد طلا در قرن ۶ قمری توسط شرف الدین ابوطاهر قمی، وزیر سلطان سنجر سلجوقی بنا شد (حدود ۹۰۰ سال پیش) با محیط ۴۲/۱۰ متر. ارتفاع از اول تلا کاری تا تیزۀ گنبد ۴/۱۶ متر است.

بعد از سفر شاه عباس اول صفوی با پای پیاده از اصفهان به مشهد، از سال ۱۰۱۰ تا ۱۰۱۶ ه.ق گنبد (که توسط ازبک‌ها در سال ۹۹۷ ه.ق، نفائس تاراج و

طلاهای گنبد دزدیده شد) مرمت گردید. ماجرا توسط علیرضا عباسی، خطاط صفوی در کتیبه دور گنبد، با خط ثلث نوشته شده است.

بعد از زلزله سال ۱۰۸۴ ه.ق، در زمان شاه سلیمان صفوی، در سال ۱۰۸۶ ه.ق، گنبد مرمت و طلاکاری شد. این واقعه در ۴ ترنج اطراف گنبد، به خط امامی اصفهانی ثبت شده است.

در سال ۱۲۹۱ ه.ق، روس‌های تزار، مسجد جامع گوهرشاد و گنبد طلا را به توپ بستند که در عهد پهلوی مرمت شد و در سال ۱۳۵۸ ه.ش توسط جمهوری اسلامی ایران با خشت‌های مسی با روکش طلا و با ضخامتی ۴ برابر قبل، مرمت گردید. از عاج فیل برای استحکام رنگ‌های طلایی که روی نوشته‌ها، رنگ آمیزی مجدد می‌شود، استفاده می‌گردد.

درب ترددی به داخل گنبد، از ضلع جنوبی گنبد است که رو به مسجد جامع گوهرشاد قرار دارد. این درب حدود ۴۰ سانت عرض دارد که برای ورود، باید بصورت نشسته و خمیده وارد فضای گنبد شد.

سنگ مرقد: سنگ کنونی مرقد، سنگ چهارم است.

صَفّه: ایوان، تالار، سکو، شاه‌نشین هم گفته می‌شود.

مراسم صَفّه خوانی در دارالزهد هر روز صبح، موقع تعویض کشیک انجام می‌شود. شامل: ۱۴ رحل و قرآن و آلاله شمعی چیده می‌شود و ۱۴ نفر از قاریان و حافظان قرآن پشت آن قرار می‌گیرند. تلاوت قرآن، اشعار خواجه نصیرالدین طوسی است که ۱۴ بند و در مدح ائمه(ع) است و هر بند توسط یکی از خادمین قاری بعد از تلاوت قرآن، با لحن و صدای خوش و آهنگی زیبا و دلنشین، خوانده می‌شود.

اِزاره: به حاشیه‌های رنگی بر پایه بنا از کف حرم با حدود ۲ متر ارتفاع، ازاره می‌گویند.

خوانچه: سفره کوچک(۸ خوانچه بصورت قاب مستطیل شکل در روضه منوره وجود دارد)(در هر صَفّه ۲ قاب) که در داخل آنها هدایا و پیشکش‌های

ارزشمند تقدیمی حاکمان و بزرگان قرار دارد. مانند شمشیر، سپر و
تُرَنج: به طرح اسلیمی گل و بوته دار گفته می شود. در هر صفه یک ترنج و
 جمعاً ۴ ترنج در روضه منوره وجود دارد.

مَصْبَج: جای گرفتن بر پهلو و خوابیدن، خوابگاه و بستر گفته می شود.
دعاها و زیارت مأثور: به دعاهایی که از زبان معصومین (ع) بیان شده است.
 مثل: دعای عرفه امام حسین (ع)، دعاهای صحیفه سجادیّه، جامعہ کبیره،
 زیارت مخصوص امام رضا (ع)، زیارت امین الله و

دعاهای منشا: دعایی است که خود انسان انشا می کند و خواسته هایش را با
 زبان خود و کلماتی که به ذهنش می رسد، از خداوند می خواهد.
مُجاوِر: از ریشه جار و به معنی همسایگی و کنار هم بودن است. بعضی
 رواق ها یا صحن ها در مجاورت هم قرار دارند. افتخار مشهدها، به این است
 که مجاور امام رضا (ع) هستند که باید قدر این موهبت الهی را بدانند و از وجود
 حضرت بهترین بهره را ببرند.

زائر: زیارت کننده مَزُور: زیارت شونده

مسجد بالای سر: دومین مکان و اولین مسجد در حرم مطهر است که در
 سال ۴۲۵ ه.ق توسط آقای ابوالحسن عراقی معروف به «دبیر» ساخته شد
 و بیش از ۱۰۰۰ سال قدمت دارد. مدفن مرحوم دبیر، پشت در ورودی این
 مسجد از سمت رواق دارالسیاده قرار دارد.

دو بیت قصیده شعر دَعِیل خُزاعی، شاعر اهل بیت (ع) که در زمان امام (ع)
 می زیسته است، در قسمت فوقانی طاق صفه شرقی مسجد بالای سر حضرت
 که به صفه غربی روضه منوره متصل است، موجود می باشد:

قَبْرانِ فی طَوْسٍ، خَیْرُ النَّاسِ کُلُّهُم وَ قَبْرُ شَرْهُمَ هَذَا مِنَ الْعَبَرِ

(در طوس دو قبر است، یکی مدفن بهترین انسانها و دیگری قبر بدترین آنها)
 مَا یَنْفَعُ الرَّجْسَ مِنْ قُرْبِ الزَّكِيِّ وَ مَا عَلٰی الزَّكِيِّ بِقُرْبِ الرَّجْسِ مِنْ ضَرَرٍ (نه همجواری پلید
 با پاک، به پلید سودی می دهد و نه نزدیک بودن پاک با پلید، به پاک زیانی می رساند).

فرش‌های حرم: ۲ نوع هستند: استقراری و ترددی و رنگ‌هایش با هم فرق دارند.

هشتی: فضای ۸ ضلعی سرپوشیده است که در بعضی ورودی‌ها قرار دارد. ۴ هشتی وجود دارد که ۳ تا در حرم (ورودی غربی دارالحجه از بست شیخ طوسی (ره) - ورودی شرقی دارالحجه از بست شیخ حرعاملی (ره) - ورودی به رواق دارالرحمه از بست شیخ بهایی (ره) -) و یکی در حریم (ورودی به مقبره پیرپالاندوز) است.

ماجرای شاعری شاه عباس و پاسخ شیخ بهایی (ره):

وقتی شاه‌عباس پیاده از اصفهان به مشهد آمد و بدون تشریفات، وارد حرم شد به خادمی که مسئول شمع (شماع) بود و برای زدن زائده‌های اطراف شمع برای جلوگیری از دود کردن، یک قیچی (مقراض) در دست داشت، نگاهی کرد و چون طبع شعر داشت خطاب به شماع گفت:

پیوسته بُوند ملائکِ عَلَیِّین پروانه شمعِ روضه خُلدِ بَرین
مقراض به احتیاط زن ای خادمِ دین ترسم ببری شهرِ جبریلِ امین

شیخ بهایی (ره) که در کنار شاه عباس بود و این را شنید در جواب، با شعر گفت:

جبریل ز عرش آید و حوران ز نعیم از بهر طوافِ شه فردوس حریم
عمداً پر خود بر دمِ مقراض زنند شاید که به این بهانه گردند مقیم

زیارت: زیارت در لغت به معنی قصد است و در اصطلاح به معنی حضور در نزد شخصیتی بمنظور بزرگداشت و احترام و انس گرفتن به اوست (یعنی دیدار کردن، دوطرفه است). زیارت معصومان (ع) از بالاترین، ارزنده‌ترین و

پرفضیلت‌ترین زیارت‌هاست. زیارت، فقط راز دل گفتن نیست، بلکه گفت و شنود است. اقرار به حقایق آنهاست. سلام کردن و پاسخ شنیدن و قرار گرفتن در سایه توجه و لطف ولی خداست. چرا که باور داریم معصوم (ع) زنده و حاضر است، ما را می‌بیند، از دل ما خبر دارد، حرف ما را می‌شنود و پاسخ ما را می‌دهد. (همانطور که در زیارت‌نامه می‌خوانیم: أَحْيَاءٌ عِنْدَكَ يَرْزُقُونَ، يَرْوَنَ مَقَامِي وَ يَسْمَعُونَ كَلَامِي وَ يَرُدُّونَ سَلَامِي و ...)

زیارت شایسته، آنست که زائر با امام، ارتباط دلی برقرار کند و وقتی از حرم برمی‌گردد در دل خود، گواهی دهد که امامش را دیده است و در حضورش با او سخن گفته است.

فضیلت زیارت امام (ع) از نزدیک و با رعایت آداب زیارت، از هر نوع زیارت دیگر، بالاتر است.

در حدیثی امام رضا (ع) می‌فرماید: «هر امامی بر گردن دوستان و شیعیانش، عهدی دارد و زیارت قبور امامان، نشانه وفای کامل به عهد و نیکوآدا کردن آن است. پس کسی که از روی رغبت و شوق و برای تصدیق آنچه در آن رغبت دارد، آنان را زیارت کند، امامان او، در روز قیامت شفیعیانش خواهند شد.»

آثار و برکات زیارت امامان معصوم (ع): از پرفضیلت‌ترین و پربرکت‌ترین زیارت‌ها و از بهترین وسایل ارتباط با خداوند متعال، زیارت ائمه معصومین (ع) است. تعدادی از این برکات عبارتند از:

- الف) ایجاد ارتباط دلی و تجدید بیعت و وفاداری با امام (ع).
- ب) اقتدا و پیروی عملی از سیره گفتاری، رفتاری و سیاسی امام (ع).
- ج) ابراز احترام و محبت به خاندان پیامبر (ص) طبق آیه مؤدت.
- د) عامل آشنایی بیشتر و عمیق‌تر با امام (ع) و مکتب اسلام.
- ه) وفاداری به پیمان امامت و ولایت.
- و) عامل وصل شدن به خداوند متعال.

آداب زیارت : ۱- غسل زیارت و پوشیدن لباس پاک و تمیز ۲- درنگ کردن قبل از ورود به حرم و قرائت اذن دخول ۳- ایستادن در کنار ضریح مطهر و تکیه کردن به آن موضع مقدّس طبق روایات اهل بیت(ع) (وسائل الشیعه جلد ۱۰ ص ۲۶۷)، البته در صورت امکان و بدون آزار و اذیت دیگران ۴- ایستادن مقابل روی مبارک امام(ع) و حرکت به سمت بالای سر مبارک ۵- زیارت کردن مطابق سیره اهل بیت(ع) و علمای بزرگوار شیعه ۶- خواندن دعا‌های مأثوره و دو رکعت نماز زیارت در بالاسر امام(ع) ۷- اهتمام بر دعا بعد از نماز زیارت ۸- تلاوت قرآن، حتی المقدور نزد ضریح مطهر امام(ع) و هدیه کردن به امام(ع) ۹- توجه به حضور قلب و توبه خالصانه از گناهان ۱۰- تلاش برای بهتر بودن بعد از زیارت نسبت به قبل از زیارت.

ولایت‌مدار واقعی: کسی است که ولی و امامش را دوست داشته باشد، در زبان و عمل، بموقع حامی، مطیع و پیرو او باشد و با مطالعه مستمر، کاملاً شخصیت، روحیات و نیات او را بشناسد بگونه‌ای که رفتار و گفتارش مثل امام و مورد تأیید امامش باشد. یعنی آنقدر با امامش صمیمی و عجین شده باشد و معرفت و شناخت عمیق پیدا کند و هر روز به او نزدیک و نزدیک‌تر شده، تا جائیکه همرنگ امامش شود و ارتباط دلی و قلبی با امام پیدا کند، بگونه‌ای که حتی در غیاب امامش، گفتار، رفتار و تصمیمش طوری باشد که اگر امامش هم در کنار او می‌بود، کارش را تأیید می‌کرد. (بعبارت دیگر ولایت‌مدار واقعی یعنی همرنگ امام شدن در گفتار، کردار و همه حالات).

جهت‌شناسی اماکن متبرکه :

۲ نوع است:

الف) بر مبنای چهار جهت جغرافیایی (شمال، جنوب، شرق، غرب) که فقط برای خادمین کاربرد دارد.

ب) بر مبنای چهار جهت پیکر مطهر امام(ع) یعنی (پیش روی مبارک، پشت سر مبارک، پایین پای مبارک، بالا سر مبارک) که برای زائرین محترم کاربرد دارد.

در جهت‌شناسی برای اینکه بتوانیم مکان دقیق مورد نظرمان را بصورت خیلی کوتاه و فقط در چند کلمه بگوییم، دانستن ۲ نکته بسیار مهم است: ۱- اسم دقیق چهار ضلعی که در آن محل قرار داریم. ۲- به کدام ضلع یا دو ضلع جغرافیایی، نزدیکتر هستیم.

تطبیق قبله با جنوب: جهت غالب: به ضلعی که نسبت به سایر جهات جغرافیایی دیگر، به جهت اصلی نزدیکتر باشد، جهت غالب گفته می‌شود. در ایران و بر مبنای شهر تهران، زاویه قبله از جنوب به سمت غرب، ۳۸ درجه است یعنی هنوز تا ۹۰ درجه به سمت غرب، ۵۲ درجه باقی مانده است. بنابراین، جهت، به سمت جنوب نزدیکتر است و جهت غالب، جنوب می‌شود. لذا بنابر قرارداد اعتباری در اماکن متبرکه، قبله همان ضلع جنوبی محسوب می‌شود.

ترسیم اماکن متبرکه: برای شناخت کلی اماکن حرم مطهر و حریم آن، جانمایی سرویس‌های بهداشتی و پارکینگ‌ها، ترسیم و یا با استفاده از نقشه نشان داده می‌شود.

میدان حضرتی: دایره ای که دور حرم برای عبور پیاده و سواره در قدیم ایجاد شده بود، میدان حضرتی می‌گفتند.

مقبره پیر پالاندوز

اشخاص مدفون در مقبره:

- ابونصر سراج: اولین فرد مدفون در سده پنجم ه.ق است. وی از فقه‌های معروف صوفی و اهل تسنن بود.

- شیخ محمد عارف عباسی کارندهی (که همان روستای کارده در حومه مشهد است). وی از زهاد و عرفای سلسله ذهبیه قرن دهم ه.ق و معاصر با شیخ بهایی نیز بوده است. در عرفان به مقامات بلندی دست یافت و در کیمیاگری (شیمی) و خطاطی نیز متبحر بود. طریق او، تصوف بود یعنی تحصیل قرب و معرفت به خدا از طریق زهد و ریاضت و انقطاع از خلق و مواظبت بر طاعات و عبادات (درویشی و پشمینه پوشی). وی با توجه به موقعیت خود و عدم نیاز به کسب درآمد دیگر برای امرار معاش خود، به پاره‌دوزی کفش که بعدها به پالان‌دوزی معروف شد، ادامه می‌داد و کراماتی نیز داشت.

نوشته‌هایی از خط خوش ایشان از آیات قرآن مجید، به یادگار مانده است. این بنا در عهد صفویه و توسط سلطان محمد (معروف به خدابنده) پدر شاه عباس صفوی و در سال ۹۸۵ ه.ق. ساخته شد.

ذهبیّه، از سلسله دراویش صوفی است که خود را بعنوان تصوف شیعی می‌دانند. قطب و اقطاب صوفی در این گرایش وجود دارد. یکی از اعتقادات ذهبیه، انتساب این فرقه به ائمه (ع) است و به علی (ع) منتهی می‌کنند و می‌گویند در زمان معراج پیامبر (ص)، خداوند خرقه را به جبرئیل داد و او به پیامبر (ص) داد و بعد به علی (ع) و سپس به یکایک فرزندان او و بعد به بعضی اولیاء تحویل دادند و معتقدند که اکنون خرقه در نزد قطب و اقطاب ذهبیه است. البته علمای شیعه، این انتساب به ائمه (ع) را رد کرده‌اند.

ذهبیّه: یعنی همچون طلا، خالص است.

- سید زین‌العابدین مجتهد سیستانی: ایشان عموی پدری مرجع عالیقدر تشیع حضرت آیت الله سید علی مجتهد سیستانی (ساکن در عراق) هستند.

- شیخ غلامرضا واعظ طبسی: پدر بزرگوار تولیت اسبق آستان قدس رضوی، مرحوم فقید آیت الله حاج شیخ عباس واعظ طبسی می‌باشند.

فعالیت‌های مقبره پیر پالاندوز:

- مجموعه آموزش حرم مطهر رضوی: در این مجموعه آموزش حرم‌شناسی بصورت تئوری (حضور) و الکترونیکی (غیرحضور) و گشت میدانی حرم‌شناسی برای خدمه و خادمیاران برگزار می‌شود. واحد آموزش برادران و خواهران بصورت اتاق‌های مجزا زیر نظر اداره آموزش فعالیت دارند. اتاق‌های متعدد در طبقه همکف و طبقه دوم برای کلاس‌های حضوری و همچنین برای کلاس‌های غیرحضور (وبینار) برای اساتید وجود دارد. کلیه فعالیت‌های آموزشی شامل دوره‌های تخصصی، اختصاصی و عمومی کارکنان، خدمه و خادمیاران مطابق برنامه و یا ترمی بصورت منظم و در ساعات مشخص شده، برگزار می‌گردد.

کلیه امور مربوط به ثبت نام کلاس‌های آموزشی حرم‌شناسی ویژه خادمیاران جدیدالورود اعم از برادران و خواهران، توسط کارشناسان بخش اداری واحد آموزش انجام می‌شود و سپس کلاس‌های آموزشی حرم‌شناسی بصورت تئوری و بدنبال آن، آموزش گشت میدانی در حرم مطهر، توسط اساتید فرهیخته و مجرب حرم‌شناسی در گروه‌های آموزشی مجزا، برگزار می‌گردد و در پایان از فراگیران، از منابعی که قبلاً مطالعه کرده‌اند و همچنین مطالب و آموخته‌های کلاس‌های آموزش تئوری و گشت میدانی، آزمون کتبی بعمل می‌آید و نتیجه آزمون بصورت حضوری، تلفنی و از طریق نرم‌افزار آموزش رضوان در پیام‌رسان‌های نسیم رضوان و سروش اعلام می‌گردد.

- مرکز اطلاعات و آمار حرم مطهر: این دفتر در اتاق ۲۲ واقع است که علاوه بر ثبت اطلاعات و آمار حرم، سامانه صدور کارت شناسایی پی وی سی (PVC) خادمیاران در این مرکز صادر و تحویل می‌شود.

- سرویس‌های بهداشتی و آبخوری: در داخل حیاط مقبره، یک دستگاه آبرسردکن برقی جهت آبخوری و دو سرویس بهداشتی مجزا برای خواهران و

برادران زائر و مجاور، وجود دارد.

- انبار نگهداری اقلام نذورات فوق ضریح : این انبار در ضلع جنوب شرقی مقبره و در اتاق ۲۸ وجود دارد که اقلام فوق ضریح جمع آوری و در این محل نگهداری می‌شود. اگر کسی قطعه ای را از باب تیمم و تبرک روی ضریح ببیند و سپس بخواهد آنرا پس بگیرد باید ابتدا به دبیرخانه مدیریت نذورات کل واقع در طبقه فوقانی ضلع شمالی صحن مقدس آزادی مراجعه کند و در آنجا نشانه‌ها و دلایل قطعه خود را بیان کند و در صورت اثبات ادعای وی، نامه‌ای به ایشان داده می‌شود که میتواند با ارائه آن نامه به مسئول انبار نگهداری اقلام فوق ضریح، واقع در مقبره پیرپالاندوز مراجعه نماید و از مسئول انبار، قطعه خود را تحویل بگیرد.

دور برگردان شهید نواب صفوی (بست شهید نواب صفوی)

- دفاتر امانات وسایل: در ورودی دوربرگردان نواب صفوی وجود دارد. (ضلع جنوب شرقی و شمال شرقی)

- مجموعه اداری حرم مطهر: دفتر تولیت محترم (برای مکاتبات)، سامانه ارتباط مردمی و تلفن ملی ۱۳۸ واقع در ابتدای نواب ۲

- نذورات نقدی دام: در ورودی و ضلع غربی دور برگردان نواب صفوی (ساعات فعالیت : ۲۴ ساعته)

- دفتر نذورات مجاور نذورات نقدی دام، اعطای دعوت نامه غذای متبرک به ناذرین محترم، مطابق با جدول مصوب نذورات.

- نذورات دام زنده: در ابتدای ورودی پارکینگ شماره ۳ و تابلوی «محل دریافت نذورات دام زنده».

محل تحویل چادر امانی برای خواهران زائر و صندلی چرخ دار: با تحویل کارت شناسایی معتبر و در ضلع شمال شرقی دوربرگردان نواب صفوی نام قدیم بست نواب صفوی: بست پایین خیابان، بست مصلی- بست سُفلی.

X-RAY اموات: دو دستگاه برای اموات برادر و خواهر در محل ورودی ضلع جنوب غربی دوربرگردان نواب صفوی وجود دارد.

- نام قدیم خیابان شهید نواب صفوی: پایین خیابان.
- اتاق ۱۱۱ - بازرسی زائر همراه وسایل.
- کیوسک حرّ یک و بخش کاشف.
- نواب ۲، مقبره پیرپالاندوز - پردیس خواهران دانشگاه رضوی - هتل ولایت - هتل قصر الضیافه - مدیریت کل امور مساجد - هتل معین - ورودی بازارچه هدایت - مجتمع قضایی ثامن قرار دارند.

بست شیخ حرّ عاملی (ره)

- شیخ حرّ عاملی (ره) از نوادگان حربن یزید ریاحی با ۳۶ واسطه هستند که در روستای مشغره از توابع جبع لبنان و در سال ۱۰۳۳ ه.ق متولد و در سال ۱۱۰۴ ه.ق مصادف با سال ۱۰۷۲ ه.ش وفات می‌شوند. آثار معروف ایشان: وسایل الشیعه، جواهر السنه.

- مرکز فوریت‌های پزشکی مرکزی (در ضلع شمالی): دفاتر فوریت پزشکی در داخل حرم، صحن و رواق‌ها زیر نظر این مرکز هستند با این تفاوت که در داخل حرم، تکنسین‌های فوریت پزشکی فعالیت دارند اما در این مرکز، پزشک نیز بصورت ۲۴ ساعته وجود دارد. تلفن داخلی این مرکز ۲۴۲۴ است.

- آسایشگاه‌های خواهران انتظامات صحن و حریم رضوی، خدمه خواهران (در ضلع شمالی). (محل قبلی فرماندهی یگان صیانت از حرم مطهر و آگاهی قدیم حرم).

- رواق زیرسطحی بنام رواق شیخ حرّ عاملی (ره) که راه دسترسی آن از پله‌های برقی و معمولی موجود در وسط رواق‌ها بست شیخ حرّ عاملی می‌باشد. این رواق برای برگزاری مراسم عبادی خواهران استفاده می‌شود.

- راه دسترسی به رواق دارالحجه (عج) نیز از راه پله‌های موجود در وسط رواق‌ها بست شیخ حر عاملی (ره) وجود دارد.
- در ضلع شمال این رواق‌ها بست، مهمانسرای حضرت رضا (ع) یا مهمانسرای شماره یک و یا مهمانسرای حر وجود دارد.
- سرویس بهداشتی خواهران و برادران در ضلع جنوب شرقی این بست قرار دارد.
- مدرسه عالی فقاقت عالم آل محمد (ص) در ضلع شمال شرقی رواق‌ها بست قرار دارد (بخشی از حوزه علمیه خیرات خان قدیم). این مدرسه به سبک حوزوی اداره می‌شود و محلی برای تربیت فقیهان نظریه پرداز و واعظان نسل آینده انقلاب اسلامی است و از طلاب دارای حداقل ۴ سال سابقه درس خارج، ثبت نام می‌کند. شیوه خاص در این مدرسه، بصورت مطالعات چند ضلعی با استفاده از اساتید درجه یک در فنون مختلف، از امتیازات آن می‌باشد. لقب عالم آل محمد (ص) را امام صادق (ع) به امام رضا (ع) دادند.
- تابلوی راهنمای زائران و نحوه راهیابی به روضه منوره و سایر اماکن.
- دو دستگاه آسانسور تعبیه شده برای دسترسی به طبقه زیرین و رواق‌های دارالحجه (عج) و شیخ حر عاملی (ره) در ضلع جنوبی.
- رواق‌های مبارکه زیر سطحی دارالحجه (عج) و شیخ حر عاملی (ره) و حضرت زهرا (س).
- محدوده رواق زیر سطحی حضرت زهرا (س) از حاشیه دیوار غربی بست، ۴۲ * ۷۷ متر تا دیوار اتصالی به صحن کوثر.
- ورودی باب السلام در ضلع غربی بست.
- دفتر مدیریت عالی حرم مطهر در ضلع غربی بست.
- محل ورود تابوت اموات و ایکس ری اموات در ضلع جنوب شرقی بست.
- نگارخانه (فضای موجود بین بست شیخ حر عاملی (ره) و صحن کوثر در ضلع جنوبی بست).

صحن مقدس آزادی

- صحن آزادی، دومین صحن است که در سال ۱۲۳۳ ه.ق به دستور فتحعلی شاه قاجار ساخته شده است و در زمان ناصرالدین شاه قاجار تزئیناتی به آن اضافه شد.

- معمارباشی: حاج آقا جان در دوره فتحعلی شاه قاجار.
- مرور جهت‌های جغرافیایی و تمرین عملی با فراگیران.
- نام‌های دیگر این صحن: صحن نو، صحن پایین‌پا، صحن فتحعلی شاه است.

- اسامی ایوان‌ها: (شرقی: ایوان باب السلام - غربی: ایوان طلای ناصری) داخل ایوان، ۳ درب دارد) - جنوبی: ایوان ساعت (همان ساعت قدیمی منچستر است که بعلت وزن زیادش (حدود ۳ تن) از صحن انقلاب، منتقل شده است - شمالی: ایوان تلگراف خانه)

علت نامگذاری ایوان باب السلام: یکی از آداب زیارت ائمه معصومین (ع)، به لحاظ تکریم و احترام، ورود زائرین به حرم مطهر، از سمت پایین پای حضرت می‌باشد. زائرین گرامی پس از ادای سلام در آستانه ورودی ایوان باب السلام، وارد حرم مطهر می‌شوند که ثواب زیادی دارد. بنابراین در حرم‌های سایر ائمه (ع) نیز ایوان باب السلام، نمایانگر پایین‌پا می‌باشد.

- تلگراف خانه، اکنون مرکز مخابرات حرم مطهر است.
- سنگاب موجود تیره رنگ وسط حوض، باقیمانده از سقاخانه قدیم است که چون بین زائران و ضریح مطهر، حائل گردیده و مزاحم دید زائران هنگام سلام دادن آنان بوده، برچیده شده است. این سنگ از سنگ‌های کوهسنگی مشهد تراشیده شده بود.

- قدیمی‌ترین ساعت نصب شده بر روی ایوان (ساعت سنگین منچستر انگلیس با اعداد رومی) است.

- دفتر نذورات کل و دفتر مخابرات حرم در طبقه دوم ضلع شمال شرقی صحن است.
- شماره‌گذاری کفشداری‌ها بر مبنای هر صحن و در جهت ساعتگرد است.
- راه‌های دسترسی به بهشت ثامن الائمه (ع) شماره یک از ضلع شرقی صحن امکان‌پذیر است. ساعت بازگشایی، قبل از طلوع آفتاب و همزمان با غروب آفتاب قرق می‌شود.
- رواق‌های مسیر تشریفی جهت دسترسی برادران از ضلع جنوب غربی (رواق دارالسرور - رواق دارالذکر) و خواهران از ضلع غربی و شمال غربی (رواق نجمه خاتون - رواق دارالضیافه - رواق دارالسعاده پشت ایوان طلا) به سمت روضه منوره امکان‌پذیر است.
- دسترسی به رواق مبارکه حضرت نجمه خاتون (س) (دارالحکمه قدیم) از ضلع شمال غربی صحن میسر است.
- دفتر امانات نقدی و اشیاء ارزشمند.
- دفتر خدمه در ضلع جنوب شرقی صحن است.
- دفتر وجوهات شرعی ولی فقیه در ضلع جنوب شرقی صحن قرار دارد.

صحن مقدس بعثت

- کوچکترین و آخرین صحن حرم مطهر می‌باشد که به بهره‌برداری رسیده است.
- دسترسی به رواق بزرگ امام خمینی (ره) و مسجد جامع گوهرشاد از ضلع غربی و به رواق زیرسطحی دارالمرحمه از ضلع جنوبی صحن امکان‌پذیر است.
- دسترسی به رواق‌های مبارکه دارالعباده و شیخ بهایی (ره) و دارالزهد (برگزاری مراسم صقه) از ضلع غربی صحن می‌باشد.
- راهرو و تالار ولایت (بین صحن بعثت و ورودی هم سطح به رواق امام

خمینی(ره) در ضلع غربی صحن است.
- شماره گذاری کفشداری ها بر مبنای هر صحن است.

صحن مقدس کوثر

کوثر از القاب حضرت زهرا(س) می باشد که به معنای خیرِ کثیر است و این صحن، به نام آن حضرت مزین گردیده و در سال ۱۳۸۱ بنا شده است.

- شرقی ترین صحن حرم مطهر می باشد .

- تک ایوانه بودن صحن(در جنوب) از مشخصات آن است.

- در ضلع غرب و شمال غربی این صحن، ۵ موزه وجود دارد:

دو موزه در غرب تحت عنوان موزه رضوی:

۱- موزه فرش

۲- موزه رضوی(طبقه منهای یک: تمبر و اسکناس - طبقه صفر(همکف):

سکه و مدال، بخش های باقیمانده از ضریح های قدیمی و پنجره فولاد- طبقه

یک: صدف، حلزون و آبریان- طبقه دو: نجوم، ساعت، سلاح و ظروف).

سه موزه در شمال غربی:

۳- موزه گنجینه قرآن و نفائس.

۴- موزه هدایای مقام معظم رهبری(مدظل العالی).

۵- موزه تالار آثار اهدایی استاد فرشچیان .

- ساعت کار موزه ها: همه روزه از ساعت ۸ تا ۱۷/۴۰ پنجشنبه ها تا ۱۲.

- همه موزه ها در این صحن است بجز موزه مردم شناسی ، که خارج از حرم

و پشت ایوان باب الهادی(ع) در محل حمام مهدی قلی بیک(میرآخور شاه

عباس) قرار دارد که در قدیم بزرگترین حمام سنتی و خرینه ای بود.

- درج نام مبارک فاطمه(س) در اطراف دیواره های صحن چشم نوازی می کند.

- درج کتیبه کمربندی منتخبی از خطبه باعظمت فدکیه در قسمت بالای

- دیوارهای چهار ضلع صحن که از ضلع جنوب غربی شروع می‌شود.
- در ورودی‌های بدون سقف (از بازار کوثر و دیوار بدون سقف اتصال بست شیخ حر عاملی (ره) به صحن کوثر و ورودی موزه رضوی)، نام مبارک علی (ع) بعنوان یادآوری اهمیت موضوع ولایتمداری است که حضرت فاطمه (س) حتی جان‌ش را در راه دفاع از ولایت، نثار کرد.
 - در ضلع شرقی صحن، راه دسترسی به بازار کوثر و در زیر آن، سرویس بهداشتی شماره ۴ و همچنین راه دسترسی به بازار عباسقلی خان می‌باشد.
 - در ضلع جنوب غربی، چایخانه حضرت رضا (ع) قرار دارد.
 - معاونت اماکن متبرکه در ضلع جنوب صحن واقع شده است.
 - مدیریت انتظامات صحن‌ها در ضلع جنوب شرقی می‌باشد.
 - در طبقه زیرین این صحن، پارکینگ شماره د (یا پارکینگ خدام) قرار دارد.
 - برگزاری کلیه مراسم مربوط به اموات در حرم مطهر (شامل تشییع، زیارت و خطبه وداع و نماز میت) در این صحن انجام می‌شود.
 - دفتر آرامستان‌های حرم (اتاق ۱۱۶) و آسایشگاه بسیج خواهران در ضلع شمال شرقی صحن قرار دارد.
 - محل نگارخانه در فضای بین اتصال بست شیخ حر عاملی (ره) به صحن مقدس کوثر می‌باشد.

صحن مقدس پیامبر اعظم (ص)

- این صحن، بزرگ‌ترین و جنوبی‌ترین صحن حرم مطهر است.
- ایوان‌های این صحن مقدس (ایوان‌های: باب الکاظم (ع)، ولیعصر (عج) یا قبله و باب الهادی (ع) می‌باشد).
- ضلع شرقی: ایوان باب الکاظم (ع) بیشتر مراکز اداری است مثل: بسیج خواهران و آسایشگاه ایشان - آسایشگاه دفتر خدمت کتب و انوار - اداره انتظامات خواهران -

دبیرخانه و واحد تکثیر- دبیرخانه مدیریت عالی حرم- مدیریت حفاظت از حرم مطهر (درب شیشه ای)- آسایشگاه حفاظت حریم- بخش معرق و ساختمانی و کاشی سنتی رضوی- دفتر امور هیئات مذهبی- مسئول هماهنگی ضلع شرقی صحن- بازرسی ارزیابی عملکرد و انبار فرش در جنوب شرقی قرار دارد.

- دسترسی به محل تجمع کبوتران در پشت ایوان باب الکاظم (ع) می باشد.
- رواق کودک (قبلا رواق کوثر بود) در ضلع شمال شرقی صحن می باشد.
پذیرش کودکان ۵ تا ۹ سال و نگهداری از آنها با وسایل متنوع سرگرمی و بازی، نقاشی، نمایش فیلم، کتاب داستان و قصه های آموزنده و در پایان هدایایی به کودکان بعنوان یادگار حضرت داده می شود.
ضمناً بخشی مجزا از این رواق، برای پذیرش کودکان ۳ تا ۵ سال اختصاص یافته است.

ضلع جنوبی: مراکز اداری مثل: معاونت خدمات زائرین- مدیریت امور رفاه زائرین- مرکز ارتباطات مردمی- پایگاه فرهنگی آداب نماز و زیارت (دارای آسانسور برای دسترسی به سرویس بهداشتی)- صندوق قرض الحسنه و تعاون خدام- بازرسی و رسیدگی به شکایات امور حرم در جنوب غربی قرار دارد.
ایوان ولی عصر (عج) در ضلع جنوبی: رواق ها شرقی ایوان، زلال رضوان (سقايت قدیم)- وسط ایوان، محراب عمیق و گود امام جماعت که تا دارالسیاده و دوربرگردان ها، قابل اقتدا می باشد- رواق ها غربی ایوان، صندلی چرخدار. این ایوان دارای ۲ مناره (گلدسته) است که نسبت با سایر مناره ها، هم بلندتر و هم قطورتر است.

- خروجی باب الرضا (ع) ابتدا به بست امام رضا (ع) و سپس به خیابان امام رضا (ع) (خیابان تهران قدیم) منتهی می شود - دفتر کل حراست حرم مطهر- دسترسی به بازار رضا (ع) امکان پذیر است.

- خروجی باب الجواد (ع) ابتدا به بست امام جواد (ع) و سپس به خیابان شهید اندرزگو (خسروی نو قدیم) منتهی می شود- سالن همایش ها - فروشگاه

فرش‌های نو (نذورات) - شرکت و فروشگاه فرش‌های مستعمل آستان قدس اعم از دستی و ماشینی (نبش خیابان اندرزگو ۶) - دسترسی به مسجد ملاحیدر (معروف به حاج آقای مروارید) - دسترسی به بازار سرشور امکان‌پذیر است.

- خروجی باب الجواد(ع) سمت چپ، اتاق ۲۲۰، سامانه توزیع جوایز و محصولات فرهنگی وجود دارد.

- دفتر مرکزی نگهداری اشیاء پیدا شده در ضلع جنوب غربی اتاق ۲۰۱ فعالیت دارد.

- راه دسترسی به دو پارکینگ شماره یک و دو (یا پارکینگ خدام) در طبقه زیرین این صحن مقدس، با آسانسور، پلکان برقی و ریلی در دو طرف صحن، امکان‌پذیر است.

- مدیریت خدمات زائر و اداره امور تسهیلات زائر در ضلع جنوب، شامل انواع امداد زائرین به شرح زیر می‌باشد:

۱- طرح ابن السبیل، در راه ماندگان را از محل موقوفات، کمک می‌کنند تا به دیارشان بازگردند.

۲- طرح معین‌الضعفا، شناسایی و پیگیری تشرّف مجاورین پیر، سالمند، ناتوان، فاقد فرزند و به حرم مطهر برای زیارت با خودروهای سازمانی از درب منزل به حرم مطهر و بازگشت به منزل. شناسایی برای طرح معین‌الضعفا از طریق ثبت‌نام سازمان بهزیستی، کمیته امداد امام، معتمدین مساجد، همسایگان و اقوام صورت می‌گیرد.

۳- اهدای لباس به زائرین دارای پوشش نامناسب و ژولیده همراه با استحمام.

۴- تامین هزینه‌های درمانی زائرین در حوزه اماکن و یا دچار حادثه و آسیب جدی آنان در محدوده حرم اماکن.

۵- تامین هزینه‌های کفن و دفن مجاور یا اعزام زائرمتوفی، به دیارشان که در حرم مطهر فوت می‌شوند (معادل هزینه سفر به مشهد).

- پایگاه آداب فرهنگی زیارت، در ضلع جنوب صحن مقدس (آموزش آداب

فرهنگی زیارت به جوانان تازه به تکلیف رسیده و زوج های جوان و در پایان، اهدای هدایای متبرک حرم مطهر به آنان).

- سرویس بهداشتی ۲ در بست باب الجواد(ع) و سرویس بهداشتی ۳ در بست باب الرضا(ع). با امکان دسترسی از خارج و داخل صحن و تفکیک طبقات قسمت خواهران و برادران.

- معاونت تبلیغات اسلامی در این صحن فعالیت دارند.

ضلع غربی: ایوان باب الهادی(ع) بیشتر مراکز فرهنگی است مثل: واحد مشاوره تخصصی زائرین- نمایشگاه حکایت آفتاب- سامانه پاسخگویی به سوالات شرعی با تلفن ۳۲۰۲۰ می باشد.

مراکز موجود در ضلع غربی مثل: اداره روشنایی- آسایشگاه- مدیریت خدمات فرش در شمال غربی- دفتر فوریت های پزشکی زیر نظر اورژانس مشهد(پایگاه شماره ۲۷۵) می باشد.

- نمایشگاه موضوعی حکایت آفتاب در ۸ پرده از زندگی امام رضا(ع) در قالب تابلوهای معرق که نقال، روایت می کند و در باب الهادی(ع) قرار دارد.

- سامانه توزیع جوائز و محصولات فرهنگی در مجاورت رواق ها شمالی ایوان باب الهادی(ع) قرار دارد.

- کلینیک مشاوره تخصصی در باب الهادی(ع). این بخش مخصوص زائران است که خدمات مشاوره ای شامل مسائل تربیتی، تحصیلی، خانوادگی، حقوقی، بالینی، بصورت رایگان ارائه می شود.

- سامانه پاسخگویی به سوالات شرعی به شماره ۳۲۰۲۰ در باب الهادی(ع) فعالیت می نماید.

- سامانه مخاطبان نورالهدی که با هدف حفظ ارتباط زائران با حرم مطهر رضوی، فعالیت دارد.

ضلع شمالی :

- رواق امام خمینی (ره) در ضلع شمالی و در زیر آن، رواق دارالمرحمة قرار دارد. (رواق دارالمرحمة برای برگزاری مراسم عبادی عرب‌زبانان است و در فصل سرد زمستان و گرم تابستان در روزهای جمعه از هر دو رواق مذکور برای برگزاری نماز جمعه استفاده می‌شود. همه روزه در رواق امام خمینی (ره) نماز جماعت در سه نوبت و همچنین مراسم عبادی برگزار می‌شود).

- ستون‌های بلند و متعدد موجود که تا عدد ۳۲ شماره گذاری شده در جای جای سطح صحن و با فاصله‌های منظم وجود دارد و دارای ۴ کاربرد است: (نورافزایی در شب- محل نگهداری کتب و انوار- شارژ گوشی- مکانی برای پیدا کردن گمشدگان با توجه به شماره‌های درشت مندرج بر بلندای آنها).

صحن مقدس قدس

- این صحن در سال ۱۳۷۳ ه.ش احداث شد و اطراف آن دارای ۲۸ حجره می‌باشد.

- اسامی ایوان‌های چهارگانه بر اساس جهات جغرافیایی می‌باشد.

- رواق کتاب در ایوان شرقی صحن (برای تبلیغ کتابخوانی) وجود دارد.

- سقاخانه در وسط صحن، نماد قدس شریف (قُبَّةُ الصَّخْرَةِ) در فلسطین است.

قُبَّةُ الصَّخْرَةِ همان مکانی است که پیامبر (ص) با مرکب آسمانی بالدار بنام بُراق به معراج رفتند. این بنای ۸ ضلعی، یک هشتم بنای قدس در فلسطین اشغالی است. مسجد الاقصی، قبله اول مسلمین است که نزدیک به قُبَّةُ الصَّخْرَةِ می‌باشد.

این نماد بیانگر اهمیت آزادی قدس و تعلق آن به همه مسلمانان را نشان می‌دهد و هدف اصلی و دیرینه مسلمانان، مبنی بر آزادسازی قدس از دست یهودیان صهیونیست غاصب را، یادآوری می‌نماید. گنبد این صحن مطالی‌می‌باشد و داخل آن یک منبع آب ۶۰،۰۰۰ لیتری جاسازی شده است.

- بهشت ثامن شماره ۲ در طبقه زیر سطحی این صحن قرار دارد. ورودی آن در ضلع جنوب شرقی صحن قرار دارد. ساعت بازگشایی قبل از طلوع آفتاب و همزمان با غروب آفتاب قرق می شود.
- بیت دربانان در ضلع جنوب شرقی صحن است.
- دفاتر خدمت رسانی فعال در ضلع شمال غربی صحن شامل: بخش نماز(اداره مراسم و آئین ها- ائمه جماعات حرم مطهر)- ستاد نماز جمعه مشهد مقدس (برادران)- بخش مراسم (اداره مراسم و آئین ها- کاروان های مذهبی) می باشد.

مسجد جامع گوهرشاد

- مسجد جامع گوهرشاد، یکی از بی نظیرترین ابنیه هاست. در بسیاری از مبنای های ساختاری و معماری، رتبه یک جهانی را دارا می باشد.
- کل مساحت صحن و مسجد و شبستان ها، صیغه شرعی مسجد جاری شده است. بنابراین خود صحن هم، حکم مسجد را دارد.
- ساخت: دوره تیموریان در سال ۸۲۱ ه.ق
- متولی و دستور دهنده به ساخت این مسجد، بانو گوهرشاد آغا، همسر سلطان شاه رخ میرزای تیمورگورکانی و دختر امیر غیاث الدین ترخان از امرای جغتایی است. وی در سن ۸۱ سالگی و بر اثر وسوسه جمعی به دستور میرزا سلطان ابوسعید تیموری (برادرزاده شاه رخ میرزا) به قتل رسید. مدفن بانو گوهرشاد در داخل مسجد گوهرشاد واقع در هرات افغانستان بصورت خانوادگی می باشد. مادر بانو گوهرشاد در مشهد و در حریم حرم (مسجد شاه سابق و ۷۲ تن فعلی) مدفون هستند.
- آغا، یعنی خاتون، بی بی، سیده، بانو، زن. آغا، کلمه احترامی است که بر سر نام خادمان یعنی خواجه سرایان در می آید.
- معمار و سازنده این مسجد، معمارباشی بنام «قوام الدین زین الدین شیرازی

طیان» که بر روی پایه دیوار سمت چپ و شرقی ایوان مقصوره درج شده است. نام جامع بر این مسجد، نشانگر آنست که در آن زمان بزرگترین مسجد شهر مشهدالرضا(ع) بوده است.

- فاصله بین دو مناره ایوان مقصوره از پایین ۱/۵ متر نسبت به بالا، کمتر است به همین علت مناره ها کمی کج بالا رفته است. اینکار بخاطر محاسبات استاتیک و زلزله‌نگاری توسط معمارباشی سلطنتی(قوام‌الدین طیان) انجام شد. وی اهل هرات و در معماری نابغه و چیره دست بود که او را آوردند و با این محاسبات، مسجد را ساخت بگونه‌ای که در عصر فعلی نیز، همان نتیجه را می‌دهد که زلزله آن را خراب نکند. ستون‌های متعدد داخل شبستان در چپ و راست، استاتیک و دینامی‌ک است که ایوان‌ها را کنترل می‌کند.

- ایوان شمالی باب‌السیاده و ایوان جنوبی مقصوره(مقصوره بودن ۳ شرط دارد: ۱- ایوان دارای مناره و گنبد باشد. ۲- ایوان در راستای قبله باشد. ۳- مسجد دارای محراب گود و محصور باشد که دست متعرضین و دشمنان، به امام جماعت کوتاه باشد. اینکار پس از شهادت مولا علی(ع) در محراب و بدستور معاویه علیه‌العنه محصور شد). مناره‌های ایوان مقصوره به ارتفاع ۴۳ متر است و دو ایوان دیگر که نام‌گذاری آنها بر اساس ضلع جغرافیایی است. اما ایوان شرقی، معروف به(ایوان حاج آقا حسن، ایوان اعتکاف- چون در ایام البیض از ۱۳ رجب بمدت سه شبانه روز، مومنین در این مکان معتکف می‌شوند) و ایوان غربی معروف به (شیخ بهایی، آب، درب سنگی) شده است. در ایوان غربی و در داخل اتاق ضلع جنوبی، سنگی بسیار سنگین وجود دارد. این سنگ برای نصب بر روی مضجع شریف ساخته شده بود که مورد تایید تولیت فقید مرحوم واعظ طبسی(ره) قرار نگرفت و لذا همانجا باقی مانده است که در حال حاضر بعنوان میز کار از آن استفاده می‌شود.

- تعریف شبستان و تفاوت آن با رواق: ورودی شبستان از مسجد است و خروجی آنها به مسجد است. چون که صحن مسجد گوهرشاد، صیغه مسجد

خوانده شده است. شبستان دارای ستون‌های متعدد و موازی با راستای مسجد است که جزء فضای مسجد محسوب می‌شود. در گذشته محل استراحت شبانه طلاب علوم دینی بوده است که از شهرستان‌ها برای کسب علوم دینی می‌آمدند و مجبور به ماندن بودند. اما رواق این ویژگی‌ها را ندارد.

- این مسجد دارای ۷ شبستان بنام‌های (۱- علوی ۲- نجف آبادی ۳- میلانی ۴- نه‌اوندی ۵- تبریزی ۶- سبزواری ۷- گرم) است. از میان آنها شبستان گرم، مشهورترین شبستان است. چون اولین شبستانی است که خورشید صبح از مشرق، اول به آن می‌تابید و گرمای خورشید زودتر به آن می‌رسید و همچنین بدلیل اینکه نزدیکترین شبستان به روضه منوره است و حرارت گرمایشی روضه منوره به این شبستان زودتر می‌رسید.

- پنجره نقره - برونز، در ضلع شمال شرقی و مقابل ضریح مطهر قرار دارد که با وزن حدود یک تن در سال ۱۳۹۵ نصب گردید.

- منبر معروف به امام زمان (عج) داخل ایوان مقصوره قرار دارد و دارای ۱۴ پله به نیت چهارده معصوم (ع) می‌باشد که از چوب گردو و گلابی به جهت استحکام آنها، توسط استاد محمد نجار خراسانی در سال ۱۳۴۳ ه.ق و در عهد فتح‌علی شاه قاجار ساخته و وقف مسجد شد. از نکات قابل توجه و تبخّر ایشان، اینکه در ساخت این منبر از هیچ نوع فلز یا میخ استفاده نشده است بلکه همه قطعات بصورت کلاف به هم وصل شده‌اند. نیت واقف در وقف نامه، خطبه خوانی امام عصر (عج) عنوان شده است.

- بنابر اهمیت مسجد که خانه خداست، گنبد فیروزه‌ای بر فراز ایوان مقصوره مسجد گوه‌رشاد، ۱۰ متر از گنبد طلا بلندتر و همچنین قطورتر است.

- گنبد رفیع و فیروزه‌ای مسجد بر فراز ایوان مقصوره، دارای ۲ پوشش به ارتفاع ۴۱ متر است و فضای خالی بین دو پوشش آن، ۱۰ متر است.

- بنای روضه منوره قدری با قبله زاویه دارد چون در راستای قبله بنا نشده است اما معمار مسجد جامع گوه‌رشاد از دیوار شمالی، بنای مسجد گوه‌رشاد

را در راستای قبله تنظیم نموده و زوایه آنرا را نسبت به قبله اصلاح کرده است. دالان و راهروی شمالی مسجد گوهرشاد که ایوان دارالسیاده را به شبستان گرم وصل می‌کند کاملاً از قطر دیوار شمالی مشهود است که زاویه اصلاح شده است و بعبارتی در راستای دیوار که به سمت قبله راست گردیده، از نقطه شروع حدود ۴۳ سانتی‌متر، ابتدای دیوار قطورتر از انتهای دیوار شده است.

- درج سال ساخت به عدد (۸۲۱ ه. ق) و نام بایسنغر (پسر گوهرشاد) با خط سفید و درشت، بر روی کتیبه دور ایوان مقصوره و پایه مناره شرقی درج شده است. وی هنرمند، طراح و خطاط ماهری بود و کلیه کارهای طراحی، نقاشی و خطاطی در مسجد گوهرشاد توسط ایشان انجام شده است. همچنین نام بانو گوهرشاد در کتیبه زردرنگ در سمت راست داخل ایوان باب السیاده درج شده است. (الامره بعماره هذه المسجد صاحبه الرشیده والرشاد المعظمه گوهرشاد = امرکننده به ساخت این مسجد، بانوی صاحب کمالات و بزرگوار، گوهرشاد است). سال ساخت به حروف (رجب المرجب احدى عشرين ثمانية) در پایه مناره غربی ایوان مقصوره درج شده است.

- شاخص آفتابی ظهر شرعی در وسط صحن و کنار حوض آب و بر روی ستون سنگی قرار دارد. مخترع آن شیخ بهایی (معروف به شیخ ذوالفنون) بوده است که با استفاده از علم نجو، هندسه و ریاضیات و محاسبه راستای زاویه نصف النهار مشهد و راستای ستاره قطبی (شمالی) و ستاره جدی، این شاخص و تیغه فلزی را بگونه‌ای تعبیه کرده است که وقتی خورشید دقیقاً بالای این شاخص قرار می‌گیرد و عمود می‌شود و سایه شاخص از بین می‌رو، آنگاه موقع صلاه ظهر است که در وقت خود و زمانی که ساعت اختراع نشده بود، بسیار ارزشمند بوده است و مؤذن از بالای مناره شاخص را مشاهده می‌کند و اذان می‌گوید.

- مسیر تردد زائرین توان یاب برای تشریف به روضه منوره، از کنار شبستان شماره یک (علوی) به طرف دارالسیاده و روضه منوره می‌باشد.

- حادثه کشتار مردم در مسجد گوهرشاد، ۲۱ تیرماه ۱۳۱۴ اتفاق افتاد که

در پی اعتراض مردم به اجباری شدن تغییر لباس و گذاشتن کلاه شاپو (کلاه فرنگی، کلاه پهلوی) با هدف تثبیت فرهنگ غرب و علیرغم وجود خفقان، موجب خیزش مردم و تجمع اعتراضی با حضور شیخ بهلول در مسجد جامع شهر مشهد (گوهرشاد) گردید که در نهایت به دستور مستقیم رضاخان میرپنج، به طرز فجیعی همه حاضرین در مسجد را به گلوله بستند و جوی خون راه انداختند و سپس شهدا و مجروحین را که هنوز زنده بودند داخل کامیون و کمپرسی روی هم ریخته و داخل گودال خشت‌مالها (بین میدان پنجره و پارک وحدت) و نیز باغ خونی (خیابان عنصری که به سفارت روس واگذار شد) انداختند و بدون رعایت احکام شرعی دفن، بصورت گورهای دسته جمعی، روی آنها خاک ریختند و مدفون کردند. بخاطر یادبود این واقعه، از سال ۱۳۹۱ ه.ش میدان پنج راه به «میدان شهدای مسجد گوهرشاد» تغییر نام یافت.

بست شیخ بهایی

- کفش‌داری‌های ۱ و ۲ در ضلع شمالی بست می‌باشد.
- رواق دارالنور و دسترسی به مدرسه‌های پریزاد و دو در (دارالقرآن) و همچنین راه دسترسی به رواق دارالولایه و رواق زیرسطحی حضرت معصومه (س) (دارالاجابه قدیم) می‌باشد. در قدیم، این مسیر «بازار زنجیر» بود که از کنار مسجد گوهرشاد و تا صحن انقلاب ادامه داشت.
- با توجه به لزوم تقویت پایه‌های اعتقادات دینی بویژه جوانان که اهمیت آن از مسائل شرعی بیشتر است، در مدرسه پریزاد حلقه‌های معرفت با هدف رفع شبهات و تقویت اعتقادات دینی با حضور کارشناسان مذهبی تشکیل می‌شود.
- مسیر دسترسی به رواق حضرت معصومه (س) و سرداب مطهر از طریق راه پله موجود در رواق دارالنور، امکان‌پذیر است.

- غیرفعال شدن سرویس بهداشتی شماره ۶ در این بست بعلت اجرای طرح‌های زیرسازی، توسعه واحداث اماکن جدید و بنابراین سرویس‌های بهداشتی موقت برای خواهان و برادران جایگزین گردید.

- کتابخانه تخصصی گوهرشاد(اهل بیت (ع)) و کتابخانه شبانه‌روزی گوهرشاد به صحن امام حسن مجتبی(ع) از این بست به داخل سالن دانشگاه علوم رضوی انتقال یافت.

- شیخ محمد بهاءالدین عاملی، معروف به شیخ بهائی و ملقب به شیخ ذوالفنون، در سال ۹۵۳ ه.ق در بعلبک لبنان متولد شد و در ۱۳ سالگی به ایران مهاجرت کرد. او در فقه، حدیث، نجوم، ریاضی، هندسه، طب و معماری تبّخر داشت. در دربار شاه عباس صفوی، لقب شیخ‌الاسلام را عهده‌دار شد. از او حدود ۸۰ اثر علمی برجا مانده است مثل: تقسیم دقیق و عادلانه آب زاینده رود، مرمت رصدخانه مراغه، تعیین قبله. اثر برجسته او، کشکول است. شیخ بهائی در سال ۱۰۳۱ قمری یا شمسی در اصفهان وفات یافت که بنا به وصیت وی، پیکرش به مشهد منتقل و در رواقی که بنام خود ایشان نام گرفت، مدفون شد.

صحن مقدس جمهوری اسلامی

- این صحن در سال ۱۳۶۸ شمسی احداث شده است.
- نام چهار ایوان این صحن، جغرافیا محورا است که در ایوان شمالی به باب‌العلم، در ایوان غربی به شیخ طوسی و در ایوان جنوبی به ایوان شهدا معروف شده است.

- ایوان اصلی و شرقی: ایوان طلا دارالولایه که داری یک در است و پنجره برنز در سمت چپ ایوان طلا قرار دارد.

- دو گلدسته (مناره) طلا در ایوانهای شمالی و جنوبی وجود دارد.

- پنجره فولاد این صحن با وزن حدود یک تن، قبل از احداث صحن و در سال ۱۳۶۶ ه.ش نصب شده است.

- شاخص (ساعت) آفتابی ظهر شرعی در وسط صحن که از همان شاخص شیخ بهایی در صحن گوهرشاد اقتباس و تزئین شده است. بر روی سکوی سنگی با محافظ نرده‌های استیل قرار گرفته و مدرج شده است که خطوط بلندتر و درشت، نشانه یک ساعت و خطوط کوتاه‌تر و باریک، نشانه نیم ساعت و خط کوتاه‌تر و درشت، نشانه ۱۵ دقیقه است. با توجه به طرح توسعه و احداث رواق در قسمت جنوبی این صحن، در حال حاضر این شاخص آفتابی داخل رواق امیر المؤمنین (ع) واقع شده است.

- دارالقرآن (مدرسه دو در یا یوسفیه) که توسط امیر یوسف خواجه بهادر ملقب به غیاث الدین از امرای خراسان (دوره تیموری) در ۲ طبقه و ۳۲ حجره ساخته شد. مدفن ایشان زیر گنبد جنوبی واقع شده است. دارالقرآن محل برگزاری انواع فعالیت‌های قرآنی است.

- رواق دارالهدایه در مجاورت این صحن و رواق امیر المؤمنین (ع) قرار دارد و برای برگزاری برنامه‌های فرهنگی ویژه گروه‌های زیارتی، اردوهای دانش‌آموزی و برگزاری مراسم جشن تکلیف دانش‌آموزان دختر و پسر می‌باشد.

- رواق دارالرحمه بین بست شیخ بهایی و رواق امیر المؤمنین (ع) قرار دارد، برای پاسخگویی و ارائه خدمات به زائرین غیر ایرانی واقع شده است. این رواق با تقلید از معماری شبستان‌های مسجد جامع گوهرشاد احداث و در سال ۱۳۷۱ ه.ش افتتاح شد.

- رواق دِعیل خُزایی (شاعر معاصر امام رضا «ع») و محل برگزاری محفل شب شعر شاعران آئینی. دو بیت شعر دعیل در قسمت فوقانی طاق صفت شرقی مسجد بالای سر حضرت که به صفت غربی متصل است، موجود می‌باشد:

قَبْرانِ فی طُوس، خَیْرُ النَّاسِ کُلُّهمْ وَ قَبْر شَرُّهمْ هَذَا مِنَ الْعَبَرِ

(در طوس دو قبر است، یکی مدفن بهترین انسان‌ها و دیگری قبر بدترین آنها)

مَا يَنْفَعُ الرَّجْسَ مِنْ قُرْبِ الزَّكَاةِ وَ مَا عَلَى الزَّكَاةِ بِقُرْبِ الرَّجْسِ مِنْ ضَرَرٍ
(نه همجواری پلید با پاک، به پلید سودی می‌دهد و نه نزدیک بودن پاک با
پلید، به پاک زبانی می‌رساند).

- بهشت ثامن شماره ۳ در طبقه زیر سطحی این صحن واقع شده است. محل
تدفین ۲۷ تن از شهدای واقعه اسف بار عاشورای خونین سال ۱۳۷۳ ه. ش در
بلوک ۲۷ و دو تن شهدای روحانی رمضان ۱۴۰۱ شمسی می‌باشد. مسیر ورودی
با پله و آسانسور از ایوان غربی می‌باشد. ساعت بازگشایی قبل از طلوع آفتاب و
همزمان با غروب آفتاب، قرق می‌شود.

- مسیرهای تشریفی به طرف روضه منوره برای خواهران از ضلع شمال شرقی
و برادران از ایوان طلای دارالوالایه امکان‌پذیر است.

- اداره فراشان و دربانان در ضلع شمال شرقی صحن می‌باشد.

- اداره علوم قرآنی و دفتر هماهنگی صحن در ضلع شمالی صحن قرار دارد.

- کفشداری‌های این صحن بر مبنای همین صحن شماره‌گذاری شده است.

صحن مقدس غدیر

بنابر اهمیت موضوع و یادآوری امر مهم ولایت‌پذیری، این صحن، غدیر نام
گرفت که در سال ۱۳۸۲ بنا شده است.

- درج نام مبارک علی(ع) در روی دیوارهای اطراف صحن نقش بسته است.

- درج کتیبه کمربندی منتخبی از خطبه غدیر در قسمت فوقانی اطراف

دیوارهای صحن مزین شده است که از ضلع جنوب غربی شروع می‌شود.

- بالای دیوارهای ورودی بدون سقف(از بازار غدیر)، نام مبارک فاطمه(س)

بعنوان یادآوری اهمیت موضوع جدایی ناپذیری این دو بزرگوار در دفاع از

ولایت و احیای وصایای پیامبر اکرم(ص) درج شده است.

- دفتر و بخش خدمت نعیم رضوان (هماهنگی و راهنمایی برای تامین غذای

متبرک حضرت برای سهمیه جانبازان و خانواده های شهدا، بهزیستی و برای زائرین غیر ایرانی، محل دریافت بن غذای متبرک برای روحانیان متاهل و غیرمشهدی در هتل ولایت واقع در مصلی ۲ می باشد.

- چاپخانه حضرت رضا(ع) در ضلع جنوب غربی صحن (باغچه غربی) فعالیت می کند.

- مهمانسرای حضرت رضا(ع) شماره دو (مهمانسرای غدیر) در ضلع شمال غربی صحن قرار دارد.

- بازار غدیر در خروجی ضلع غربی و کلینک مشاوره تخصصی در این بازار برای مجاورین (مشاوره اول رایگان و دفعات بعدی ۵۰ درصد) و سرویس بهداشتی شماره یک در طبقه زیرین بازار واقع شده است.

- دسترسی به خیابان آیت الله واعظ طبسی (ره) و تردد خودروهای برقی زائرین در ضلع غربی صحن امکان پذیر است.

- دسترسی به مسجد صدیقیها (محل برگزاری کارگاه های نگرش سیستمی به دین در سه موضوع مهدویت، زیارت و حجاب) از خروجی ضلع غربی میسر می باشد.

- هسته گزینش آستان قدس به چهارراه شهدا، بازار مرکزی، فاز یک، روبروی بانک ملی، واحد یک انتقال یافته است.

- پارکینگ شماره یک در طبقه زیر سطحی این صحن می باشد.

- دسترسی به دارالشفای امام رضا(ع) از ضلع غربی امکان پذیر است.

- اداره بازرسی و رسیدگی به شکایات در جنوب غربی صحن قرار دارد.

- برگزاری مراسم عبادی عرب زبان ها در فصل های مساعد سال (بهار - پاییز) در این صحن است.

- واحد خدمات الکترونیکی نسیم رضوان: (خروجی ضلع غربی صحن غدیر، سمت چپ، ساختمان سابق هسته گزینش در طبقه اول) این واحد طراحی نرم افزار و هدایت و مدیریت کل خدمات الکترونیک حرم مطهر را به سه زبان

مختلف عربی، فارسی و انگلیسی، در بستر نرم‌افزار نسیم رضوان برعهده دارند و خدمات میدانی در حریم و حرم مطهر برای معرفی و نصب این نرم‌افزار بر روی گوشی تلفن همراه زائرین و علاقه‌مندان را انجام می‌دهند. از جمله امکانات این نرم‌افزار امکان ثبت تقاضای غذای متبرک حضرت می‌باشد که هر زائر می‌تواند از صبح ساعت ۸ تا ۱۸ همان‌روز تقاضای خود را در این نرم‌افزار ثبت نماید و در ساعت ۲۰ همان‌روز قرعه‌کشی انجام و نتیجه در سامانه نسیم رضوان قابل مشاهده است. زائرانی که نامشان اعلام می‌شود می‌توانند روز و نوبت وعده غذایی خود را انتخاب نمایند. قابل توجه اینکه پس از استفاده از غذای متبرک تا ۳ سال آینده امکان درخواست مجدد نخواهند داشت.

پیام‌های آموزشی، کانال آموزش @amoozeshrezvan، اطلاعیه‌ها و برنامه‌های روزانه حرم مطهر، دوره‌های آموزشی ضبط شده و همچنین پخش زنده حرم‌شناسی و سایر امکانات عبادی و زیارتی نیز در این سامانه قابل مشاهده و استفاده است.

بست شیخ طوسی

- بست بالاخیابان و بست علیا هم گفته می‌شود.
- محمد بن حسن طوسی معروف به شیخ طوسی در طوس متولد شد. او از علمای بزرگ شیعه، بنیانگذار اجتهاد شیعه و مؤسس حوزه علمیه نجف بود. مدفن ایشان، نجف اشرف و در خانه خودش (محلّه مشراق) می‌باشد و تبدیل به مسجد شد که اکنون بنام مسجد شیخ طوسی معروف است. مهمترین آثار ایشان: (۲ کتاب مهم از کتب اربعه شیعه بنام: تهذیب الاحکام - استبصار) - الآمالی - التبیان فی تفسیر القرآن
- دفتر نگهداری پوشاک و کفش پیدا شده در ضلع جنوب شرقی.
- رواق غدیر، ارائه خدمات فرهنگی به زائرین اردو زبان در این رواق در ضلع

جنوب غربی انجام می شود.

- مراسم شمیم رضوان و گل های فوق ضریح که از ۴ گلدان بالا و چهارطرف ضریح مطهر که در هر کدام ۱۰۰ گل جای می گیرد، هر روز ساعت ۷ صبح تعویض می شود. اکنون، گل های فوق ضریح در مناسبت های مختلف آل الله (ع) اعم از اعیاد و ایام شهادت، در رواق امام خمینی (ره) بین زائرین توزیع می شود. - انجام عملیات جمع آوری، تفکیک و بسته بندی گل های فوق ضریح، در طبقه فوقانی بازار غدیر انجام می گردد.

- دفتر نذورات مجاور رواق غدیر و اعطای دعوت نامه غذای متبرک به ناذرین محترم، مطابق با جدول مصوب نذورات انجام می شود. (ساعت کار: ۷ الی ۲۰). - کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی در ضلع شمال شرقی رواق های بست می باشد.

- رواق زیرسطحی شیخ طوسی، محل برگزاری مراسم خطبه عقد دائم زوج های جوان در پی انجام سنت دیرینه عقد بالاسر حضرت با نیت تبرک، استحکام، گرمی و دوام زندگی مشترک و خوشبختی آنان می باشد که در پایان مراسم، دعوتنامه غذای متبرک حضرتی به عروس و داماد داده می شود. - دسترسی به رواق زیرسطحی دارالحجه (عج) از ضلع شرقی رواق ها بست امکان پذیر است.

- دستگاه آسانسور برای دسترسی به طبقه زیر سطحی وجود دارد.

- سرویس بهداشتی در ضلع شمال شرقی بست قرار دارد.

دوربرگردان خیابان آیت الله شیرازی (ره)

- مرکز خادمیاری و کانون های خدمت رضوی در ضلع شمال دوربرگردان می باشد. سرویس بهداشتی در طبقه زیرین این مرکز وجود دارد. - دارالشفای امام رضا (ع) در ضلع جنوب دوربرگردان قرار دارد.

- خیابان آیت الله شیرای در ضلع غربی (نام قدیم : بالا خیابان) می باشد.
- مدرسه علمیه نواب صفوی (ره) در ضلع شمال غربی قرار دارد.
- مسجد ملاهاشم در ضلع شمال غربی می باشد.

صحن مقدس انقلاب اسلامی

اولین و قدیمی ترین صحنی که احداث شد، صحن انقلاب اسلامی است. این صحن در سال ۸۷۵ ه.ق ساخته شد

- نام های قدیم صحن: کهنه، عتیق، پشت سر، باب المراد، صحن سقاخانه اسماعیل طلا، صحن پنجره فولاد، صحن نقاره خانه، صحن پشت سر، صحن عباسی

معمار: ترکیبی از معماری دوره غزنویان (ابوطاهر قمی) و تیموریان (امیرعلی شیر نوایی) و صفویه (شیخ بهایی) است.
ایوان های چهار گانه:

۱- ایوان طلای نادری در جنوب، معروف به ایوان امیرعلی شیر که بانی آن امیر تیموری، سلطان حسین بایقرا بهادرخان (آخرین شاه تیموری) بوده است که نام وی در پیشانی ایوان مشهود است و داخل ایوان، ۲ در وجود دارد.

۲- ایوان ساعت در غرب، معروف به ایوان باب طوسی که در دوطرف پایین پایه های آن، طراحی گلدان وجود دارد. ایوان ساعت در گذشته محل نگهبانی بوده است که مظفرالدین شاه قاجار ساعت قدیمی را از منچستر انگلستان خریده و نصب می کند.

۳- ایوان عباسی در ضلع شمال است.

۴- ایوان نقاره خانه در شرق. احداث ایوان های ساعت، عباسی و نقاره خانه مربوطه به دوره صفوی می شود.

- مناره طلا (گلدسته) روی ایوان عباسی، به گلدسته نادری معروف است.

چون در دوره افشار ساخته و طلا کاری شده است.

- ساعت دوم تاریخی در ایوان ساعت صحن انقلاب، توسط عبدالحسین معاون التجار وقف و نصب شده است. اعداد این ساعت به زبان فارسی است و نواخت صوتی دارد. ساعت اول که قدیمی ترین ساعت و از منچستر انگلستان و بسیار سنگین و اعدادش به زبان رومی بود، به جهت احتیاط و جلوگیری از ترک پایه های ایوان، به صحن آزادی منتقل و ساعت دوم در ایوان این صحن، نصب شد. ترتیب نواخت ساعت صحن انقلاب: یک نواخت در ساعت ۱ بامداد، شش نواخت در ساعت ۶ بامداد، دوازده نواخت در ساعت ۱۲ ظهر. این ساعت، دو نوع صدای زنگ دارد یکی صدای آهسته و دیگری صدای بم و بلندتر است. به ازای هر یک ربع ساعت، یک زنگ آهسته می زند (یعنی برای ۱۵ دقیقه، ۱ زنگ و نیم ساعت، ۲ زنگ و ۴۵ دقیقه، ۳ زنگ) و در هر ساعت به تعداد ساعتی که نمایش داده می شود، با صدای بم تر و بلندتری، زنگ می زند. بطور مثال در ساعت ۱۲، ابتدا پس از ۴ بار زنگ آهسته که نشان دهنده ۴ تا یک ربع (یک ساعت) است و سپس با اندکی مکث، ۱۲ بار زنگ با صدای بلندتر نواخته می شود.

آثار وقفی ماندگار شامل:

۱- سقاخانه اسماعیل طلایی: اسماعیل خان یکی از سرداران فتحعلی شاه قاجار و اهل سنگسر سمنان (مهدی شهر فعلی) بود که بواسطه دوراندیشی او که بسته هدیه خارجی برای شاه را مشکوک دانست که پس از انتقال آن به صحن حیاط باغ کاخ و مفتوح کردن بسته، منفجر شد. فتحعلی شاه بخاطر درایت او که باعث حفظ جان شاه گردید، هموزن اسماعیل خان به او طلا داد و او هم این طلاها را صرف سنگاب، پایه ها و گنبد سقاخانه کرده و روکش طلا می کند.

۲- پنجره فولاد:

بنا به پیشنهاد ملا محسن فیض کاشانی، این پنجره برای افرادی که عذر شرعی دارند و امکان حضور به داخل حرم و نزدیکی ضریح برایشان میسر نیست، نصب شد تا بتوانند ضریح را مشاهده کنند و زیارت‌نامه بخوانند.

اولین پنجره از جنس فولاد در دوره تیموریان و توسط شاهرخ میزرا تیموری در ابعاد (۱*۲۶/۱ متر) ساخته شد که اکنون در موزه رضوی نگهداری می‌شود. این پنجره دارای میله‌های فولادی بصورت مشبک بوده که نقوش هندسی منظمی (گره پنج) را بوجود آورده است.

دومین پنجره از جنس برنز، در سال ۱۲۹۶ ه.ق و در دوره ناصرالدین شاه قاجار ساخته و نصب گردید.

سومین پنجره و پنجره کنونی، از جنس برنز با روکش طلا، پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی در ابعاد (۵*۴/۵ متر) ساخته و نصب گردید.

فاصله پنجره فولاد تا ضریح مطهر، ۱۸ متر و ۶۰ سانت می‌باشد. استقرار مسجد گوهرشاد و محل نصب پنجره فولاد از هنرهای طراحی و معماری شیخ بهایی (ره) است. چون ما از خدا حاجت می‌خواهیم و امام (ع) را واسطه و وسیله قرار می‌دهیم (اَتَقُوَاللهُ وَابْتَغُوا إِلَیْهِ الْوَسِیْلَه - مائده ۳۵) بهمین خاطر رو به پنجره فولاد می‌ایستیم طوری که امام (ع)، بین ما و خانه خدا (مسجد گوهرشاد) قرار می‌گیرد و عبارت دیگر، خداوند در مسیر امام رضا (ع) است. یعنی راه رسیدن به خدا از مسیر امامان معصوم (ع) می‌گذرد و ما برای تقرب به خداوند، امام (ع) را وسیله و واسطه قرار می‌دهیم.

۳- گنبد الله وردیخان: الله وردیخان، یک گرجی ارمنی بود که بعنوان برده وارد دستگاه صفوی شد و پس از آشنایی با اسلام، مسلمان شد و بخاطر درایت و کاردانی به عنوان رئیس پیش خدمت‌ها انتخاب شد و در شکست از یک‌ها نقش برجسته‌ای داشت که بدنبال آن بعنوان سپهسالار سپاه صفوی به حکومت فارس منصوب شد و از رجال عهد صفویه بود. موقوفاتی در استان‌های

فارس، اصفهان و مشهد از خود به یادگار گذاشت. پس از فوت، پیکرشان به مشهد منتقل می‌شود. قبر ایشان در وسط صفت جنوب رواق الله‌وردیخان است. گنبد از نوع مسی است و به لحاظ رعایت ادب و احترام، پایین‌تر از گنبد طلای امام (ع)، حتی پایین‌تر از قبه (سقف داخلی ضریح) قرار گرفته است و در سال ۱۰۲۱ ه. ق بنا شده است.

۴- گنبد منور طلا: حدود ۹۰۰ سال قدمت دارد که بر روی قبه احداث شد. در اوایل قرن ۶ توسط شرف‌الدین ابوطاهر قمی (وزیر سلطان سنجر سلجوقی) بر روی قبه احداث شد و دارای ۱ کتیبه کمربندی و ۴ کتیبه ترنج و یک کتیبه سبزرنگ (تاریخ آخرین طلا کاری) می‌باشد.

۵- کتیبه کمربندی دور گنبد: روایت سفر پیاده شاه عباس اول صفوی از اصفهان به مشهد و طلاکاری گنبد مطهر سال ۱۰۱۶ ه. ق مکتوب است.

متن به خط ثلث علیرضا عباسی: «بسم الله الرحمن الرحيم من عطاء توفیقات الله سبحانه أن وفق السلطان الاعظم مولی ملوک العرب و العجم صاحب النسب الطاهر النبوی و الحسب الباهر العلوی، تراب اقدام خدام هذه العتبه المطهره اللاهوتیه غبار نعال زوار هذه الروضة المنوره الملكوتیه، مروج آثار اجداده المعصومین، السلطان ابن السلطان، ابوالمظفر شاه عباس الحسینی الموسوی الصفوی بهادر خان فاستسعد بالمجیء ماشیا علی قدیمیہ من دار السلطنه اصفهان إلى زیاره هذا الحرم الاشرف و قد تشرف (بزینة) بتزیین هذا القبة من (خلص) خالص ماله فی سنه ألف و عشر و تم فی سنه ألف و ست عشرة.»

ترجمه:

به نام خداوند بخشنده مهربان از بزرگترین توفیقات خداوند این بود که سلطان اعظم و مولای پادشاهان عرب و عجم و دارنده نسب پاک نبوی و افتخار درخشان علوی، خاک پای خادمان این روضه نورانی ملکوتی و رواج‌دهنده آثار پدران معصومش یعنی سلطان فرزند سلطان شاه عباس موسوی صفوی

بهدارخان افتخار یافت که با پای پیاده از پایتخت اصفهان به زیارت این حرم شریف بیاید و از خالص ترین اموالش این گنبد را به طلا آذین کند که در سال ۱۰۱۰ هجری قمری آغاز شد و در ۱۰۱۶ به پایان رسید.

کتیبه بر روی ۴ ترنج اطراف گنبد: روایت بازسازی و مرمت گنبد توسط شاه سلیمان صفوی پس از واقعه زلزله سال ۱۰۸۴ ه.ق .

«بسم الله الرحمن الرحيم من ميامين مني الله سبحانه الذي زين السماء الدنيا بزينة الكواكب و رضع هذه القباب العلى بدور الثواقب الدارارى ان استسعد السلطان الاعذل الاعظم و الخاقان الافخم الاكرم اشرف ملوك الارض حسبا و نسباً و اكرمهم خلقاً و ادباً مروج مذهب اجداده الائمه المعصومين محيى مراسم آبائه الطيبين الطاهرين السلطان ابن السلطان شاه سلیمان الموسوى الصفوى بهادرخان بتذهيب هذه القببة العرشية الملكوتية و تزيينها و تشرف بتجديدها و تحسينها اذ تطرق اليه الانكسار و سقطت (لبناها) بنيانها الذهبية التى كانت تشرق كالشمس فى رابعة النهار بسبب حدوث الزلزلة العظيمة فى هذه البلدة الكريمة الطيبة بسنة أربع و ثمانين و ألف و كان هذه التجديد الجديد سنة ست و ثمانين و ألف.» كته به خط محمدرضا امامى

ترجمه:

خداوند سبحان آسمان دنیا را با ستارگان زینت بخشید و گنبد گیتی را با انوار فروزان آن آرایش داد. از منت های خداوند این بود که سلطان اعظم و خاقان اکرم که از نظر حسب و نسب از اشرف پادشاهان روی زمین و از جهت اخلاق و ادب از گرمای ترین آنها می باشد. او مروج مذهب اجداد طاهرين و زنده کننده آثار پدران معصوم خود می باشد، شاه سلیمان صفوی موسوی این گنبد ملکوتی را که در اثر زلزله سال ۱۰۸۴ آسیب دیده بود مرمت کرد و خرابی های آن را تجدید بنا نمود و اکنون گنبد مطهر مانند آفتاب تابان نورافشانی می کند و این عمل در سال ۱۰۸۶ انجام یافت. به خط محمدرضا امامی.

کتیبه سبزرنگ، درج تاریخ آخرین طلا کاری سال ۱۳۵۸ شمسی به دستور امام خمینی (ره): تعویض خشت‌های قدیمی گنبد طلا و نصب خشت‌هایی از ورقه‌های مسی با روکش طلا و با ضخامت ۴ برابر قبل با روش الکترولیت و به خاطر استحکام بیشتر و جلوگیری از رسوبات و حفظ براقیت، در آب یونیده می‌شود.

۶- مناره طلا (گلدسته) کنار گنبد حدود ۱۰۰۰ سال قدمت دارد و قدیمی‌ترین شاخص دیداری می‌باشد.

۷- ایوان طلا حدود ۸۰۰ سال قدمت دارد.

۸- نقاره نوازی: میراث به جا مانده از قرن ۹ و ۱۰ ه.ق است که همه روزه ۲۰ دقیقه مانده به طلوع و غروب آفتاب، اعیاد مذهبی یکساعت بعد از طلوع آفتاب، شفیافتگان در حرم مطهر، عید نوروز فقط کوس شادمانه یعنی سومین سرنوازی و پس‌نوازی دقیقاً لحظه تحویل سال، ولادت آل الله نواخت مجدد بعد از طلوع آفتاب انجام می‌شود.

استثنائات نقاره‌نوازی: ماه محرم، ماه صفر تا سوم ربیع الاول بمدت ۶۳ روز، رمضان (فقط غروب آفتاب نواخته می‌شود)، ایام سوگ آل الله، روز وفات امام خمینی (ره) نقاره نوازی انجام نمی‌شود. در قدیم به نقاره، شکوه می‌گفتند و برای استقبال (منادی ورود پادشاهان به حرم مطهر) و شفا استفاده می‌شد و افرادی که می‌نواختند، شکوهی‌ها نام داشتند.

شفیافتگان پس از ارائه مدارک و بررسی آنها و قطعی شدن، یک روز را برای ورود شفا یافته مقرر می‌کنند و در لحظه ورود شفیافته، نواخته می‌شود و در همان روز هم، در دفتر شفیافتگان ثبت می‌شود.

- از اول محرم، صفر تا سوم ربیع الاول، نواخت نقاره انجام نمی‌شود و پرچم گنبد منور طلا و پیراهن خدمت خادمین به رنگ مشکی است.

- شبکه جهانی تلویزیونی امام رضا(ع) در ضلع شمالی صحن می‌باشد.

- آرامگاه شیخ حر عاملی در ضلع شمال شرقی صحن ورودی از طریق پله به طبقه پایین بصورت زیر سطحی (طبقه زیرین مدرسه علمیه قدیم میرزا جعفر) قرار دارد.

- آسانسور برای دسترسی به رواق دارالحجّه در کنار ورودی آرامگاه شیخ حر عاملی قرار دارد.

- رواق دارالحجّه در طبقه زیر سطحی این صحن واقع شده است.

- مرقد شیخ حسنعلی مقدادی اصفهانی نخودکی (ره) در ضلع شمال غربی رواق دارالحجّه و پلاک ۱۱ می‌باشد و مرقد شیخ مجتبی قزوینی در ضلع جنوب غربی رواق دارالحجّه قرار دارد. مرحوم نخودکی با توجه به تقوا و عبادات زیاد، کراماتی داشتند. بنا به وصیت خودشان، بصورت عمیق مدفون شده‌اند و اکنون که دارالحجّه خاکبرداری و احداث شده، هنوز پیکر مطهر ایشان، پایین‌تر است.

- فاصله از پنجره دارالحجّه تا پیکر امام(ع) و ضریح سردابی ۲۲ متر است.

- مسیرهای تشریف خواهان و برادران به سمت روضه منوره از ضلع جنوبی این صحن امکان‌پذیر است.

- برگزاری مراسم در این صحن: ۱- مراسم خطبه خوانی شب شهادت امام حسین(ع) و امام رضا(ع) ۲- مراسم شام غریبان این دو امام معصوم(ع) با حرکت حزن‌انگیز و نوحه‌سرایی خدام و چراغ‌های لاله با شمع‌های روشن که در دست دارند. ۳- آیین جارو کشان دربانان.

- رواق‌های مجاور صحن: رواق دارالکرامه در ضلع شمال شرقی (آسایشگاه انتظامات) - رواق نجمه خاتون(س) در ضلع جنوب شرقی - رواق‌های الله‌وردیخان، توحیدخانه، دارالشکر، دارالشرف در ضلع جنوبی قرار دارند.

بست شیخ طبرسی

- فضل بن حسن بن فضل معروف به شیخ طبرسی ملقب به امین الاسلام و پیشوای مفسران بود. وی در سال ۴۶۸ ه.ق متولد و در سال ۵۴۸ ه.ق وفات یافت. مهمترین آثار ایشان: مجمع البیان که به تعبیر استاد شهید مطهری، بهترین تفسیر است.

- باغ رضوان (آرامستان قدیمی) و چایخانه حضرت رضا(ع) در ضلع شمال غربی بست واقع شده است. در گذشته به این محل، غسل‌گاه یا غسلخانه هم گفته می‌شد و برابر منابع روایی پیکر مبارک امام(ع) پس از شهادت، در این محل غسل داده شده است.

- مقبره شیخ طبرسی در ضلع شمال غربی واقع شده است.
- مقبره شیخ میرزا حسین فقیه سبزواری در محدوده باغ رضوان است. ایشان مرجع تقلید، حافظ و مفسر قرآن، از احیایگران حوزه علیمه مشهد که قریب ۴۰ سال کلیددار ضریح مطهر بودند.

مرکز دارالتفسیر علامه شیخ طبرسی با بیش از ۲۵۰۰ جلد کتاب در زمینه تفسیر قرآن با هدف گسترش و اعتلای فرهنگ قرآنی و رشد معنویت، در داخل مقبره شیخ طبرسی از تاریخ ۱۴۰۲/۳/۱۸ افتتاح و فعالیت خود را آغاز کرد که همه روزه پذیرای علاقه‌مندان به علوم تفسیر قرآنی در سنین مختلف می‌باشد.

- فرماندهی یگان صیانت از حرم مطهر رضوی (آگاهی سابق) در ضلع شمال غربی و مجاورت مقبره شیخ طبرسی قرار دارد. یگان صیانت از حرم مطهر به تامین امور امنیتی حرم، اقدامات پیشگیری و کشف جرم، سرقت، و ... می‌پردازد که ماموران زبده نیروی انتظامی و اغلب با لباس شخصی در این خصوص، انجام وظیفه می‌کنند.

- مسیر خروجی کوچه شهید آستانه‌پرست بازارچه حاج آقا جان از ضلع

شمال غربی بست می‌باشد. ابتدای این کوچه از ورودی خیابان طبرسی، در قدیم ساختمان رختشوی‌خانه بود.

- پارکینگ روباز (شماره ۴) در مجاورت باغ رضوان در ضلع شمال غربی قرار دارد.
- خیابان شیخ طبرسی و امازاده سید غیاث الدین محمد (گنبد خشتی) از نوادگان امام موسی بن جعفر (ع) در امتداد ضلع شمالی این بست واقع شده است.

- ورودی بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان‌قدس رضوی از ضلع شرقی دور برگردان طبرسی میسر می‌باشد.

- سرویس بهداشتی در ضلع غربی دور برگردان طبرسی وجود دارد.
- سازمان فرهنگی آستان‌قدس رضوی در ضلع شرقی دوربرگردان شیخ طبرسی قرار دارد.

صحن مقدس امام حسن مجتبی (ع)

- دانشگاه علوم اسلامی رضوی شماره یک در ضلع جنوب غربی صحن که محل کلاس‌های دانشجویان می‌باشد. (این بنا قبلاً دو مدرسه علمیه به نام‌های میرزا جعفر درغرب و مدرسه علمیه خیرات خان در شرق دانشگاه بود).
- دانشگاه علوم اسلامی رضوی شماره ۲ که بخش اداری دانشگاه می‌باشد، در ضلع شمال شرقی صحن واقع شده است.

- بصورت موقت، کتابخانه شبانه‌روزی گوهرشاد (تخصصی اهل بیت (ع)) در داخل سالن اجتماعات این دانشگاه منتقل شده است که یک بخش از آن به کتابخانه تخصصی امام رضا (ع) اختصاص دارد. (همه روزه ساعت کار ۸ الی ۱۸ می‌باشد).

- پارکینگ شماره ۳ و همچنین سرویس بهداشتی شماره ۵ در طبقه زیر سطحی این صحن قرار دارد. مسیر دسترسی از پله برقی‌های وسط صحن و یا

پله و آسانسور از ضلع شمال غربی وجود دارد. محل تحویل نذورات دام زنده در ورودی پارکینگ شماره ۳ می‌باشد.

- خروجی باب الحسن (ع) در ضلع شمال شرقی صحن قرار دارد.
- چاپخانه حضرت رضا (ع) در ضلع شمال شرقی صحن وجود دارد.
- فروشگاه کتاب‌های درسی و غیردرسی دانشگاه اسلامی علوم رضوی در ضلع جنوبی قرار دارد که خرید برای همگان آزاد است.
- در ضلع شرقی صحن، هتل قصرالضیافه (موقوفه آستان قدس از زمان قاجار) برای مهمانان دول خارجی و متقاضیان داخلی، مقبره پیرپالاندوز، بازارچه هدایت قرار دارد. تردد زائرین از مسیر این بازارچه دارای محدودیت زمانی بوده و تابع مقررات بازارچه است (از ساعت ۹ صبح تا ۹ شب).
- در ضلع شمالی صحن، ساختمان بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی است که درب ورودی آن، از ضلع شرقی دوربرگردان شیخ طبرسی می‌باشد.

مراحل ارتقاء خادمان:

- ۱- خادمیار
 - ۲- خادم تشریفی
 - ۳- خادم افتخاری
 - ۴- خادم رسمی
- مرحله اول را خادمیار و سه مرحله بعدی را خدمه می‌گویند که خدمه با حکم رسمی تولیت ارتقاء می‌یابند و برای ارتقاء هر مرحله نیاز به گذشت حدود ۱۰ سال خدمت با شرط رعایت کلیه مقررات خدمتی، کسب امتیازات آموزشی سنواتی و رضایت مقام مافوق بعنوان خادم تراز می‌باشد.

سایر مراسم:

- مراسم گُل والای والا:

در شب تولد حضرت رضا(ع) و تولد حضرت معصومه(س)، خدام با گُل و با
نظمی خاص به حرم وارد می‌شوند.

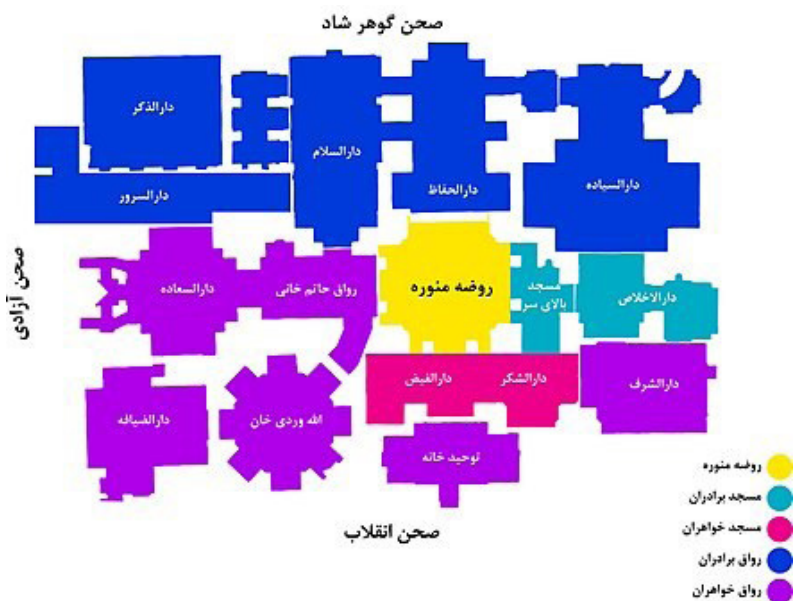
- مراسم زیر سایه خورشید: (زیارت بعید)

در دهه کرامت شامل ۱۰ روز از اول ذی القعدة، ولادت حضرت معصومه(س)
تا ولادت امام رضا(ع)، خدام با لباس و نشانه‌ها مثل چوب‌پر، آرم سفید، کلاه
و پرچم متبرک، به شهرهای دور و کشورهای مجاور می‌روند و عاشقان از راه
دور زیارت می‌کنند.

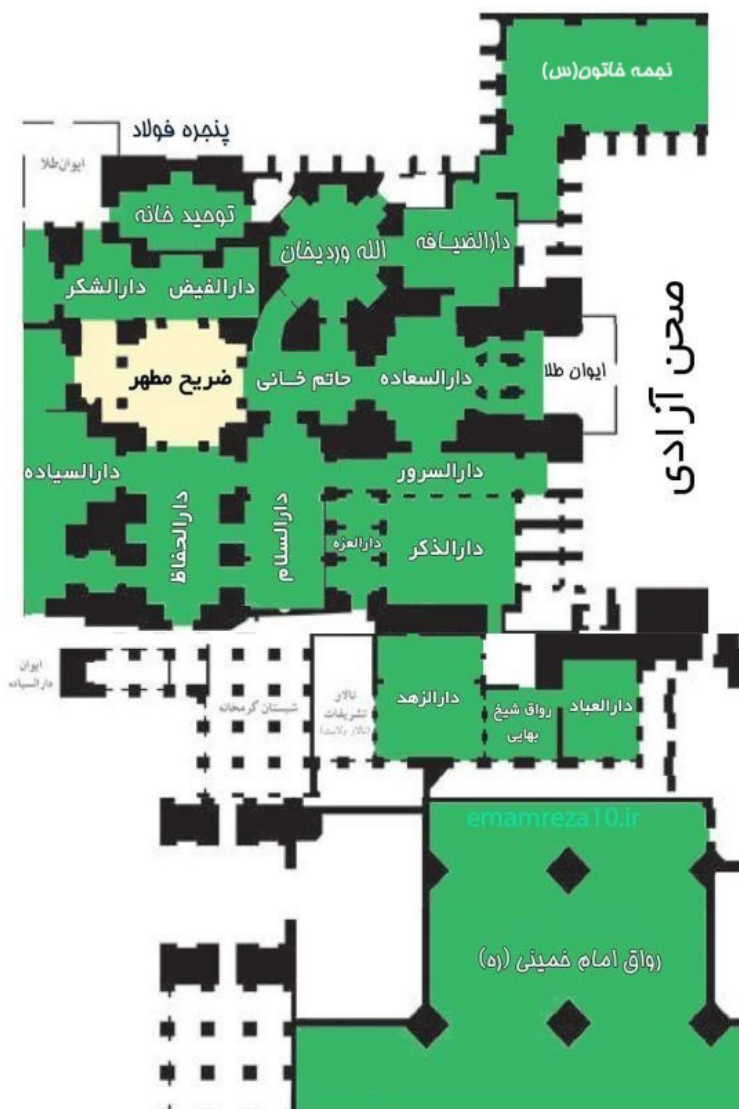
سایر مناسبت‌ها:

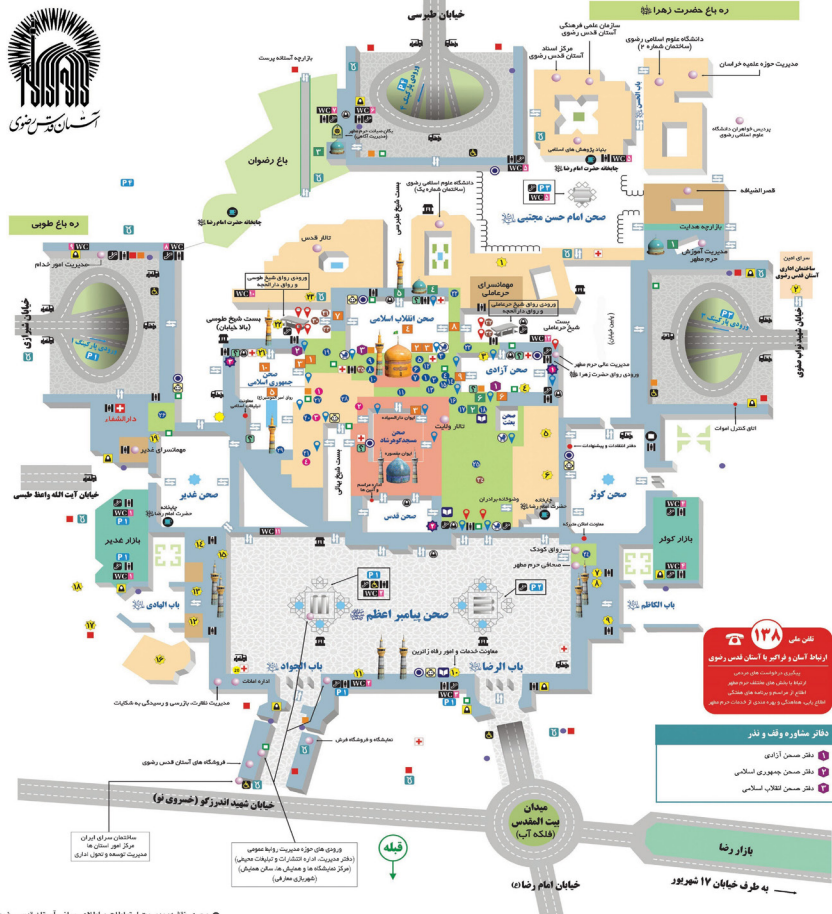
- ۵ ذی القعدة: روز تجلیل از امام زادگان و بقاع متبرکه - روز بزرگداشت
حضرت صالح بن موسی الکاظم(ع) می‌باشد.
- ۶ ذی القعدة: روز بزرگداشت حضرت احمد بن موسی الکاظم(ع) شاهچراغ
می‌باشد.
- ۲۳ ذی القعدة: روز زیارتی امام رضا(ع) می‌باشد.

قابل توجه اینکه نقشه‌های اماکن مقدس حرم مطهر رضوی در
صفحه‌های بعدی که نشانگر محل دقیق بست‌ها، صحن‌ها و رواق‌ها (اعم
از روسطحی و زیرسطحی) و همچنین اماکن مجاور هر یک از آنهاست،
برای تطبیق و تثبیت ذهنی آورده شده است.

رواق‌های پیرامون روضه منوره

● مجری نقشه: مدیریت ارتباطات و اطلاع رسانی آستان قدس رضوی

منابع :

- قرآن کریم
- وسائل الشیعه
- کامل الزیارات
- عیون اخبار الرضا (ع)
- بحارالانوار
- الکافی
- بصائر الدرجات
- دلائل الامامیه
- اعلام الوری
- در حریم ملکوت
- در این قطعه از بهشت
- در پرتو خورشید
- حرم در گذر زمان

Information of Razavi Shrine

Ismaeil Farrokh Moeini